West-Friese
Archeologische
Rapporten 104

Een laatmiddeleeuws huispodium langs de Westerkerkweg

Archeologisch onderzoek aan de Westerkerkweg 36 in Venhuizen, gemeente Drechterland

S. Gerritsen
Met een bijdrage van D.M. Duijn

West-Friese Archeologische Rapporten 104

Een laatmiddeleeuws huispodium langs de Westerkerkweg

Archeologisch onderzoek aan de Westerkerkweg 36 in Venhuizen, gemeente Drechterland

S. Gerritsen
Met een bijdrage van D.M. Duijn

Hoorn 2017

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 104

Titel:	Een laatmiddeleeuws huispodium langs de Westerkerkweg. Archeologisch onderzoek aan Westerkerkweg 36 in Venhuizen, gemeente Drechterland.
Onderzoekslocatie:	Westerkerkweg 36, Venhuizen, gemeente Drechterland
OM-nummer:	66365
Projectnummer:	408
Centrumcoördinaat:	x: 142.955 y: 519.980
Opdrachtgever:	Familie Laan
Uitvoerder:	Archeologie West-Friesland
Auteur:	S. Gerritsen (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland) Bouwhistorie: D. Duijn (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie:	M.H. Bartels (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk:	S. Gerritsen J. Verduin (archeoloog, Archeologie West-Friesland) M. Kossen (archeoloog, Archeologie West-Friesland) H. de Weerd (archeoloog, Archeologie West-Friesland) A. Weel (medewerker, Archeologie West-Friesland) T. Perger (medewerker, Archeologie West-Friesland) M.H. Bartels J. Nicolay (archeoloog, Rijksuniversiteit Groningen) D. Postma (archeoloog, Rijksuniversiteit Groningen) K. Kiestra (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland) M. Borst (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
Vondstverwerking:	M. Kossen
Determinatie:	Aardewerk: S. Gerritsen Dierlijk bot: J. van Leeuwen (archeoloog, Archeologie West-Friesland) Metaal: S. Gerritsen Overig: S. Gerritsen
Botanisch onderzoek:	L. de Sitter-Homans (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
Fotografie objecten:	F. Schinning (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Bewerking afbeeldingen:	F. Schinning
GIS/kaartmateriaal:	H. de Weerd
Opmaak:	F. Schinning
Trefwoorden:	Bronstijd, Middeleeuwen, Nieuwe Tijd, zoden, plaggen, podium, huispodium, Late-Middeleeuwen, huisplaats, ophoging, nederzetting, stolpboerderij, ontginning.

© Archeologie West-Friesland 2017

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.
De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding 7

2. De onderzoekslocatie 8
    2.1 Geologie en landschap 8
    2.2 Korte geschiedenis van Venhuizen 9
    2.3 Historische ontwikkeling plangebied 11
    2.4 Bouwhistorie stolpboerderij 1923 (door D. Duijn) 13
    2.5 Gespecificeerde verwachting 16

3. Doel en methode van het onderzoek 18
    3.1 Onderzoeksopdracht 18
    3.2 Methode 19

4. Resultaten archeologisch onderzoek 21
    4.1 Natuurlijke bodem 21
    4.2 Fase 1: Bronstijd 21
    4.3 Fase 2: Late Bronstijd-Late Middeleeuwen 22
    4.4 Fase 3: Late Middeleeuwen 23
    4.5 Fase 4: Nieuwe Tijd 29

5. Synthese 32

6. Beantwoording onderzoeksvragen 42

7. Literatuur 44

Kaartbijlagen
    Bijlage 1: Fasekaart fase 1 47
    Bijlage 2: Fasekaart fase 3b 49
    Bijlage 3: Fasekaart fase 4 51
    Bijlage 4: Profielen 53

Determinatielijsten en specialistisch onderzoek
    Bijlage 5: Determinatielijst keramiek 55
    Bijlage 6: Determinatielijst metaal 57
    Bijlage 7: Determinatielijst bouwkeramiek 59
    Bijlage 8: Determinatielijst glas 59
    Bijlage 9: Determinatielijst natuursteen 60
    Bijlage 10: Determinatielijst bot 60
    Bijlage 11: Botanisch onderzoek 61

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied Westerkerkweg 36 binnen West-Friesland (rode stip).

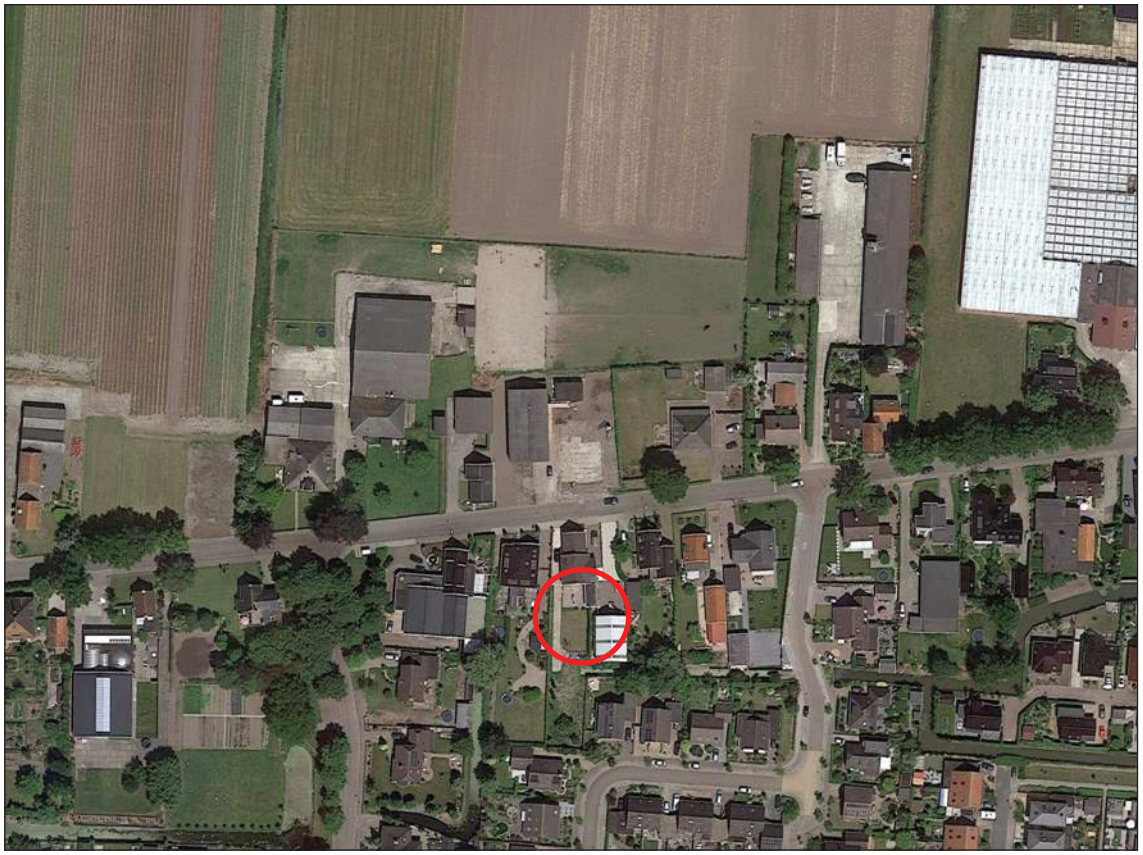

Afbeelding 2. Ligging van het plangebied Westerkerkweg 36 op een luchtfoto (rode cirkel, bron: Google Maps).

1. Inleiding

Van 21 t/m 23 mei 2015 is door Archeologie West-Friesland (AWF) een archeologische opgraving uitgevoerd op het perceel Westerkerkweg 36 te Venhuizen, gemeente Drechterland (afb. 1 en 2). Het veldwerk is uitgevoerd door senior archeoloog drs. S. Gerritsen, archeoloog J. Verduin, veldtechnicus en archeoloog M. Kossen, archeoloog H. de Weerd, archeologisch medewerkers T. Perger en A. Weel en senior archeoloog M.H. Bartels van Archeologie West-Friesland en vrijwillig medewerkers K. Kiestra en M. Borst. Op de voorlaatste dag (vrijdag) werd het team versterkt door senior archeologen J. Nicolay en D. Postma beide van de Rijksuniversiteit Groningen. De uitwerking van het onderzoek is gedaan door S. Gerritsen, met medewerking van J. van Leeuwen (dierlijk botmateriaal) en F. Schinning (fotografie en afbeeldingen), beide medewerkers van Archeologie West-Friesland en F. Postma (numismatiek), K. Kiestra (natuursteen), L. de Sitter Homans (botanie) allen vrijwillig medewerkers van Archeologie West-Friesland.

Opdrachtgever voor het onderzoek was de familie Laan. De aanleiding voor het onderzoek vormde de bouw van een nieuw huis op het perceel. De nieuwbouw is inmiddels gerealiseerd en heeft een oppervlakte van ongeveer 140 m^2.
Uit januari 2015 dateert een Archeologisch Quickscan van AWF, waarin de historische ontwikkeling van het plangebied uiteengezet is aan de hand van historische gegevens en kaartmateriaal.[1] Op basis van de quickscan werd een gespecificeerde verwachting opgesteld. Het terrein ligt binnen het historische dorpslint van de Westerkerkweg met een hoge archeologische waarde voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Voor resten uit de Bronstijd gold een middelhoge archeologische verwachting.[2] De bouwwerkzaamheden zouden de archeologisch waardevolle resten verstoren, waardoor archeologisch onderzoek noodzakelijk was. Voor de uitvoer van dit onderzoek is door AWF een Programma van Eisen (PvE) opgesteld, dat officieel is vastgesteld op 8 mei 2015.[3]

In dit standaardrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek (OM-nr 66365, project 408) weergegeven. De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de fysisch-geografische achtergrond en de historische gegevens met betrekking tot het plangebied en de directe omgeving uiteengezet. In het tweede deel worden de aangetroffen sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd en wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen zoals in het PvE geformuleerd. De sporen en profielen zijn weergegeven op kaarten in de tekst en in de bijlagen.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn, versie 2013.

1 Verduin & Bartels 2015.
2 Idem., 5.
3 Verduin 2015.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag Venhuizen in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Boxtel (Laagpakket van Wierden: dekzand).[4] De top van deze pleistocene afzetting bevindt zich tussen de 12 en 14 meter –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.
Tot circa 3800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied. [5] De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedsfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenteerde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.
Tussen 3800 en 1400 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven.
Volgens deze reconstructies heeft Enkhuizen in een kweldergebied gelegen. De mariene afzettingen die in Enkhuizen direct onder de bouwvoor liggen, behoren tot het Laagpakket van Wormer. Grote getijdengeulen zijn vermoedelijk niet actief geweest. Buiten de actieve delen van het zeegat vond veengroei plaats (behorend tot het Hollandveen Laagpakket).

Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Na het droogvallen van de geulen vond als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen kreekbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders.
Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3800 voor Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een pakket veen. Op en rond de veenkussens waren alleen nog kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

4 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling, gebruikt door De Mulder/Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.
5 De Mulder/Bosch, 1982.

De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late-Bronstijd (1500 tot 800 voor Chr.) concentreerde zich op de flanken van deze geulruggen en op de kwelders.[6] Door toenemende vernatting werd West-Friesland rond 800 voor Chr. verlaten. Tot het ontstaan van de handelsplaats Medemblik omstreeks 700 na Chr. was het gebied vermoedelijk onbewoond.[7]

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter: de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het West-Friese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd de rest van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.[8] De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf circa 1250 werd beschermd door één lange dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet. De loop van de Omringdijk is in de loop der eeuwen sterk gewijzigd. Door het verdwijnen van het voorland (het land dat voor de dijk lag) verzwakte de dijk, waardoor deze op een groot aantal plaatsen moest worden teruggelegd door middel van inlaagdijken. De huidige Omringdijk bevat hierdoor slechts in een aantal dijkvakken nog de originele 12de/13de-eeuwse kern.[9]
Om het gebied binnen de Omringdijk droog te houden moest dagelijks water in zee worden geloosd. In eerste instantie gebeurde dit tijdens eb via spuisluizen in de dijk. Door de aanhoudende daling van het maaiveld was dit na verloop van tijd niet meer mogelijk. De introductie van de poldermolen in Holland in het begin van de 15de eeuw was een antwoord op dit probleem. De eerste poldermolens in de buurt stonden ten oosten van Venhuizen, tussen de Zuidertocht en de Kerkwatering. De oudste vermelding dateert uit 1553, maar mogelijk stonden er al eerder molens.[10]

2.2 Korte geschiedenis van Venhuizen

Venhuizen is gelegen in het zuidoosten van West-Friesland, het dorp concentreert zich van oudsher langs de oost-west georiënteerde Westerkerkweg en de Kerkweg haaks daarop. De Kerkweg hoekt aan de noordzijde weer om naar de Buurt, die doorloopt tot de Zuiderdijk. Aan de westzijde van de Westerkerkweg hoekt de weg om naar Twijver richting het zuiden en dan vervolgens weer naar het Westeinde bij Hem. Hoe deze zigzaggende structuur is ontstaan, is tot op heden nog niet bekend.[11]

6 IJzereef/Van Regteren Altena, 1991; Roessingh/Lohof, 2011.
7 Besteman 1990, 107.
8 Besteman 1990, 93-96.
9 Boon 1991, 78-114.
10 Boon 1991, 100.
11 Zie synthese voor hypothese.

In het boek: 'Tussen Hondenhemel en Munnickay' van de historicus Piet Boon wordt de geschiedenis van de dorpen Hem, Oosterleek, Schellinkhout, Wijdenes én Venhuizen aan de hand van een aantal thema's uitvoerig beschreven.[12] De vroegste historische bronnen van de regio dateren uit de 14de eeuw. Venhuizen krijgt samen met Hem in 1413 stadsrecht en worden bestuurlijk samengevoegd tot de Stede Venhuizen en Hem. De Stede Venhuizen en Hem heeft bestaan tot 1811, waarna een gemeente Venhuizen is ingesteld bestaande uit de dorpen Venhuizen en Hem. In de 20ste eeuw zijn deze dorpen samengevoegd met andere gemeenten in het gebied tot de Gemeente Drechterland. Venhuizen, betekent toponymisch veen-huizen of huizen in het weideland. Ven of venne kan ook waterig stuk land of moerassige weide betekenen.[13] De Westerkerkweg dankt zijn naam aan het onderscheid dat wordt gemaakt tussen deze weg en de kerkweg die vanuit het noorden naar de kerk loopt. De huidige kerk is een vrij grote eenbeukige kruiskerk waarvan het schip vermoedelijk uit het laatste kwart van de 15de eeuw dateert (afb. 3).[14] Het vermoeden bestaat dat de kerk mogelijk vanuit het zuiden is verplaatst. Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.

Afbeelding 3. De Nederlands Hervormde kerk van Venhuizen op een gravure van Cornelis Pronk uit 1726.

12 Boon 1986.
13 Middelnederlands woordenboek. http://gtb.inl.nl.
14 Numan 2005, 207.

2.3 Historische ontwikkeling plangebied

Door het bepalen van de archeologische verwachting voor de 17de eeuw en later kan gebruik worden gemaakt van historische kaarten. De oudste relevante kaart voor het gebied is de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 (collectie Westfries Archief). Ter plaatse van het plangebied is bebouwing aanwezig (afb. 4). Of het om een stolpboerderij gaat of een gewoon woonhuis is op basis van deze kaart niet te zeggen. Op de oudste Kadastrale Minuut uit 1826 is een stolpboerderij op het perceel aanwezig (afb. 5).

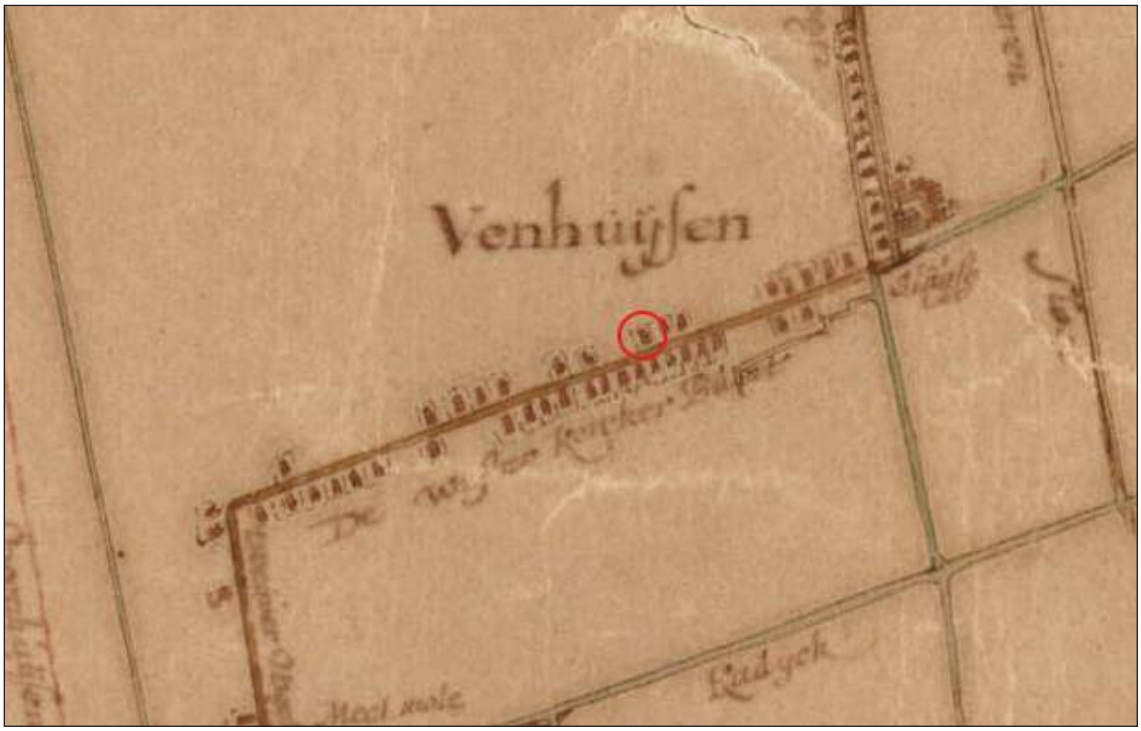

Afbeelding 4. Het plangebied (globaal) op de kaart van Dou, uit ca. 1651-1654.

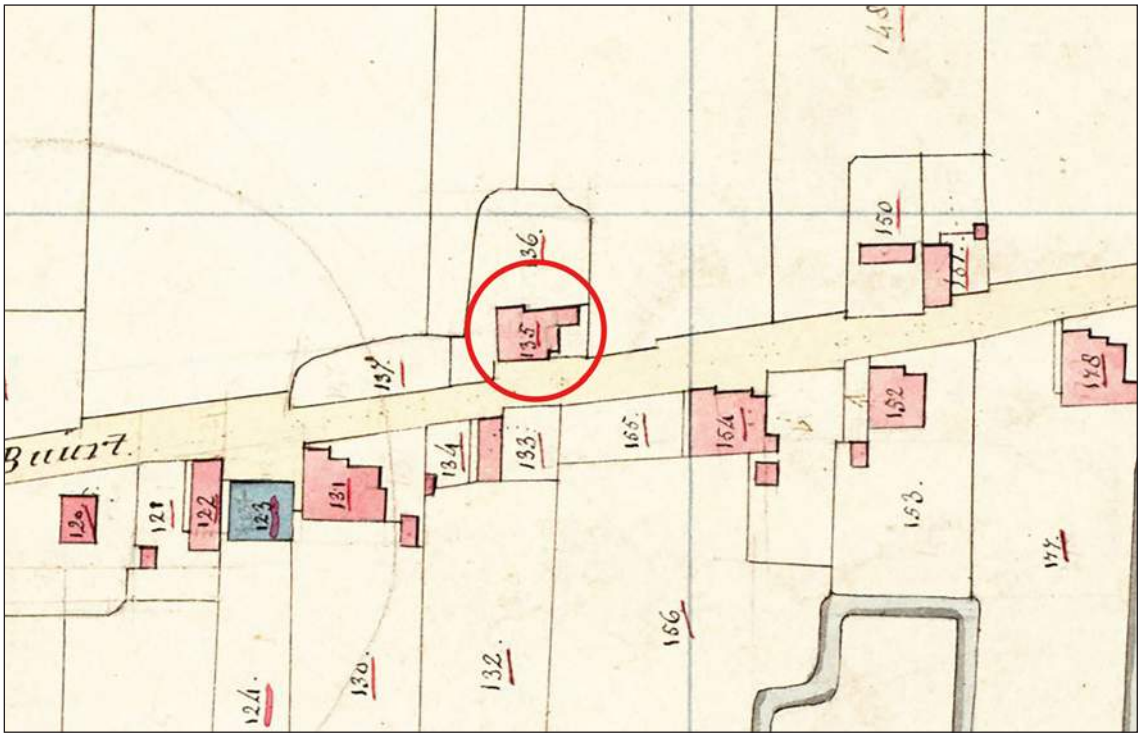

Afbeelding 5. Het plangebied op de kadastrale minuut uit 1826. Let op de vorm van de stolp.

Op basis van de vorm op deze kaart kan worden gezegd dat het om een Westfriese stolp gaat met een staart, oftewel een verlengstuk van de koestal. De stal bevond zich bij deze stolp aan de achterkant, de dars lag langs de oostelijke zijgevel (met darsdeur in de voorgevel) en de woonvertrekken langs de westelijke zijgevel. De stolpboerderij is in 1923 verbrand. De brand ontstond op zondagavond 18 februari van dat jaar bij een naburig pand (afb. 6). Ruitenberg schrijft hierover: 'Een spectaculaire brand woedde op 18 februari 1923. Het vroor die dag dat het kraakte. De meeste kinderen van Jan Ruijter waren te gast bij Cees Slot. Vader zat in de kerk en moeder was met de twee jongsten thuis. Plotseling ontdekte ze dat de plaats in brand stond en in allerijl rende ze naar buurman Cees Koeman. De zuidoostenwind was stormachtig en door de vorst moest de brandweer puur hakke om 'n boit te kraggen. Jan Ruijters plaats (aan de overkant) werd finaal in de as gelegd. Cees Koeman haardstede onderging hetzelfde lot. Van Frans Buis brandde het voorhuis af en het riet van Langedijk z'n plaats smeulde ook al. Gelukkig was de harde wind gunstig, anders was de hele Westerkerkweg er aangegaan. Klaas Hoffer lag in de wieg en werd tijdens de brand op het ijs gezet. De volgende morgen vond men de halfverkoolde resten van zeven koeien waarvan Jan Ruijter de eigenaar was'.[15]

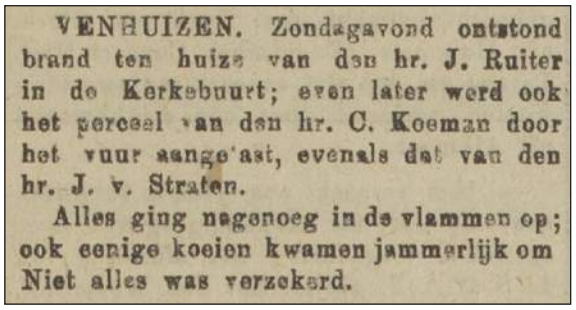
VENHUIZEN. Zondagavond ontstond brand ten huize van den hr. J. Ruiter in de Kerkebuurt; even later werd ook het perceel van den hr. C. Koeman door het vuur aangetast, evenals dat van den hr. J. v. Straten.

Alles ging nagenoeg in de vlammen op; ook eenige koeien kwamen jammerlijk om Niet alles was verzekerd.

Afbeelding 6. Artikel uit de Nieuwe Hoornsche Courant uit 24-2-1923, waarin de brand wordt gemeld. Bron: Westfries Archief.

Door Gré Bakker-Bruijn uit Venhuizen zijn de bewoners van het perceel uitgezocht. De oudste gegevens dateren uit de 18de eeuw. In 1788 was de boerderij eigendom van de weduwe van Stoffel Ewert, genaamd Magtildus Zuikers. Zij verkocht de stolp op 10 juni van dat jaar aan burgemeester Pieter Ruiter en Jacob Laan. Beide werden eigenaar van de helft van het pand. Vermeld wordt dat het perceel ten oosten ervan eigendom was van de al genoemde Pieter Ruiter, het perceel ten westen was eigendom van Henricus Balk.[16] Het jaar daarop verkocht Pieter Ruiter zijn helft van de boerderij aan Jacob Laan, zodat deze nu het volledige eigendom had. Vermeld wordt dat Laan toestemming krijgt voor het openen van een winkel in het pand.[17] Bij de invoering van het kadaster (1832) was Jan Jacobsz Laan eigenaar, de zoon van Jacob Laan. De boerderij ging op 11-1-1837 bij een openbare verkoping over naar Pieter Boots, bouwman uit Venhuizen. Hij was een zoon van de tweede vrouw van Jan Jacobsz Laan (1786-1836).[18] Later in de 19de eeuw is de stolp overgegaan naar Hendrik Beerse, wagenmaker van beroep. Zijn weduwe Maartje de Wit verkocht de boerderij rond 1889 aan koopman Jacob Obdam.[19] Hij verbouwde de boerderij twee jaar later.[20] De familie Obdam verkocht de stolp in 1917 aan Cornelis Jacobsz Koeman, landbouwer van beroep. In 1965 kocht zijn zoon Petrus (Piet) Jacobsz Koeman de nieuw gebouwde stolp uit 1923. Piet Koeman was bollenkweker en heeft bijna tot zijn overlijden in 2012 op de boerderij gewoond (afb. 7).[21]

15 Ruitenberg 1984, 223.
16 WFA, Venhuizen ORA 4824, 10-06-1788. Met dank aan Gré Bakker-Bruijn.
17 WFA, Venhuizen ORA 4824, fiche 10, 24-02-1789. Met dank aan Gré Bakker-Bruijn.
18 Informatie van Gré Bakker-Bruijn uit Venhuizen. Zijn tweede vrouw was Aaltje Binkel, de weduwe van Elbert Boots.
19 WFA, Venhuizen Kadaster toegang 1181, inventarisnrs 1 t/m 15. Met dank aan Gré Bakker-Bruijn. 1889 is het dienstjaar, dus de verkoop vond waarschijnlijk één of twee jaar eerder plaats.
20 Dienstjaar 1891. WFA, Venhuizen Kadaster toegang 1181, inventarisnrs 1 t/m 15. Met dank aan Gré Bakker-Bruijn.
21 WFA, Venhuizen Kadaster toegang 1181, inventarisnrs 1 t/m 15. Met dank aan Hit. Ver. De Suyder Cogge (Gré Bakker-Bruijn).

De grond van Piet is wel een beetje *stoivig*

VENHUIZEN - Piet Koeman doet het nog ouderwets. Geen netten komen er aan te pas bij het bollen rooien. De 78-jarige Venhuizer werkt met zijn holder. Hij heeft 125 *roede* Lucky Strikes langs de Provincialeweg en haalt vrijwel alle bollen zelf de grond uit. Dit weekeinde is de klus geklaard. Helemaal tevreden is de Venhuizer niet. „De grond is een beetje stoivig." Foto Theo Groot

Afbeelding 7. Piet Koeman woonde tot zijn overlijden in 2012 in de na de brand gebouwde stolp. Bron: Noordhollands Dagblad 8-7-2005.

2.4 Bouwhistorie stolpboerderij 1923 (door D. Duijn)

In 2015 is de bestaande stolpboerderij binnen het plangebied afgebroken. Deze stolp is gebouwd in 1923 nadat de oudere stolp op deze plek door brand was verwoest. De nieuwe stolp was ongeveer 13,3 bij 13,7 (oost-west) meter groot en voorzien van een pannendak. Een darsdeur was niet aanwezig. De voorgevel en beide zijgevels vormden één geheel en zijn opgetrokken in 1923 (afb.8). In de westelijke zijgevel waren vier dichtgezette ramen zichtbaar, terwijl in de oostelijke zijgevel een dichtgezette deur herkenbaar was (afb. 9 en 10). Deze dichtzettingen zijn in 1965 en 1966 uitgevoerd.[22]

De achtergevel was ouder muurwerk (afb. 10 en 11). Waarschijnlijk gaat het om de achtergevel van de verbrande stolp die is hergebruikt in de nieuwbouw. Aan de achterkant van de verbrande boerderij was de koeienstal aanwezig, zodat het om de zogenaamde 'koemuur' gaat. In de muur waren in 2015 nog enkele dichtgezette koestalramen zichtbaar. Dit was bij stolpboerderijen de muur die vaak als eerste werd uitgevoerd in baksteen, terwijl de andere gevels nog van hout waren.

Over de oorspronkelijke indeling van de stolp uit 1923 is weinig bekend, behalve dat in ieder geval een deel van de woonvertrekken zich aan de voorkant bevond.

22 WFA, Venhuizen bouwvergunningen, toegangsnr 1720_BD, inventarisnr 1395 en 1396.

Afbeelding 8. De voor- en zijgevels zijn opgetrokken in 1923.

Afbeelding 9. Vier dichtgezette ramen in de westelijke zijgevel in 1923.

Afbeelding 10. De achtergevel en oostelijke zijgevel. Let op de dichtgezette deur en de oude bakstenen in de achtergevel.

Afbeelding 11. De binnenzijde van de achtergevel. Het muurwerk is vermoedelijk nog een restant van de afgebrande boerderij.

In de stolp was vermoedelijk geen koeienstal aanwezig, omdat de bouwer (Cornelis Koeman) landbouwer van beroep was. Dit verklaart ook waarom de stolp geen darsdeur heeft: als er geen koeien werden gehouden, was een dars en darsdeur voor het binnenbrengen van het hooi ook niet nodig. In 1965 is een stukje van de plattegrond van de stolp getekend in het kader van een bouwvergunning (afb. 12).[23] In 2015 was de begane grond van de stolp volledig ingebouwd.

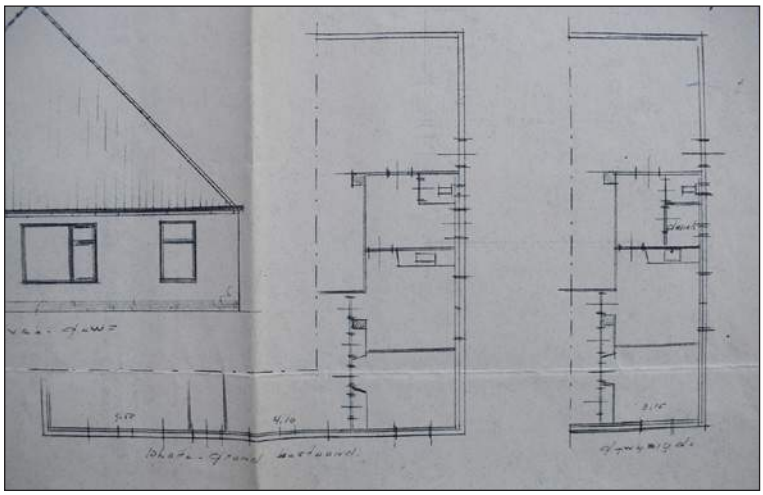

Afbeelding 12. Plattegrond uit een bouwvergunning uit 1965.

23 WFA, Venhuizen bouwvergunningen, toegangsnr. 1720_BD, inventarisnr 1395.

Bij de bouw van de nieuwe stolp in 1923 is een nieuw vierkant gemaakt. Dit vierkant was volledig gemaakt van naaldhout en mat 5,10 (noord-zuid) bij 5,80 (oost-west) meter. Aan de westkant was een overstek van ongeveer 1 meter breed aanwezig. Tussen de dekbalk en overstekbalk ingeklemd bevond zich het rookkanaal van de schoorsteen (afb. 13). De dekbalken, stijlen en overstekbalk waren ronde elementen (diameter 28-30 cm) die aan twee zijden oppervlakkig waren gekantrecht. Tevens waren de elementen op enkele plekken, met name op de locaties van knoesten, ruw bekapt om oneffenheden weg te werken (afb. 14). Het vierkant was aan vier zijden voorzien van jaagbalken, oftewel horizontale balken tussen de tilbalken en dekbalken in. Zij hadden alle vier de vorm van een gehalveerde boom; met één ronde en één platte kant. Aan alle vier zijden van het vierkant waren enkele zwiepingen (schuine elementen) aanwezig. Gezien het uiterlijk ervan gaat het om vernieuwingen uit latere tijd.

De stijlen waren verbonden met de onderste dekbalken door middel van een houtverbinding met één houten toognagel die niet was afgezaagd. De verbinding tussen de onderste en bovenste dekbalken was gemaakt door middel van verticale ijzeren ankers door de balken heen. De onderkant hiervan was bevestigd tegen de zijkant van de stijlen aan (afb. 15). De overstekbalk was verbonden met de bovenste dekbalken door middel van ijzeren spiebouten (afb. 16).

Afbeelding 13. Het rookkanaal van de schoorsteen bevond zich ingeklemd tussen de dekbalk en overstekbalk.

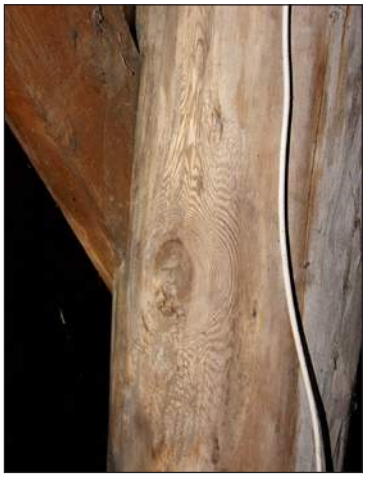

Afbeelding 14. Op sommige locaties ter hoogte van knoesten waren de palen bepakt.

Afbeelding 15. Hier is te zien hoe een van de ankers met krammen aan de stijl is bevestigd.

Afbeelding 16. De overstekbalk was verbonden met de bovenste dekbalken door middel van ijzeren spiebouten.

Op het vierkant waren geen telmerken aanwezig, maar wel diverse andere merken. Op de koppen van de onderste dekbalk aan de westzijde stonden de letters WC of WG (afb. 17). Mogelijk zijn dit de initialen van de houthandelaar of de timmerman die het vierkant heeft gemaakt. Verder zijn op de stijlen diverse kleine en grote merken gezien die met een ritsmes zijn aangebracht (afb. 18 en 19). Hieronder zijn drie identieke serie tekens op de bovenkant van drie stijlen (afb. 20 en 21). Zij hangen samen met de handel in het hout.

Afbeelding 17. Een merkteken met de letter WC of WG.

Afbeelding 18. Merkteken aangebracht met ritsmes.

Afbeelding 19. Merkteken aangebracht met ritsmes.

Afbeelding 20. Merkteken aangebracht met ritsmes. Deze zijn identiek met afb. 21.

Afbeelding 21. Merkteken aangebracht met ritsmes. Deze zijn identiek met afb. 20.

2.5 Gespecificeerde verwachting

Het terrein ligt binnen het historische dorpslint van de Westerkerkweg met een hoge archeologische waarde voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.[24] Voor de Late Middeleeuwen worden in eerste instantie sporen en structuren verwacht die te maken hebben met bewoning. Te denken valt aan ophogingslagen, waterputten, kuilen of afvaldumps met huishoudelijk afval, gedempte sloten, sporen van bebouwing zoals kleivloeren en paalkuilen. Sporen van de ontginningsfase voorafgaand aan de bewoning kunnen bestaan uit gedempte sloten en kleiwinningskuilen of daliegaten.[25]

24 Archis monumentnr. 14.880.
25 Zie PvE.

In de Nieuwe Tijd kan er eerst een Westfries langhuis hebben gestaan en later een stolpboerederij of direct een stolp. Sporen en structuren die kunnen worden aangetroffen zijn: ophogingslagen, funderingen, muren, vierkantspoeren, waterputten, waterkelders en kelders, plavuizen vloeren.
Naast de resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd kunnen ook sporen uit de Midden en Late Bronstijd worden verwacht. In de omgeving zijn vele vindplaatsen uit deze periode bekend. Mogelijk te verwachten sporen zijn: greppels en kringgreppels, kuilen en kuilenkransen, huisplaatsen met paalkuilen en huisgreppels. Deze periode is gezien geringe het oppervlak wat betreft de resten uit de Bronstijd, van ondergeschikt belang voor dit onderzoek.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

Het doel van de opgraving was het documenteren van de aanwezige archeologische resten die zouden worden vernietigd door de nieuwbouw. Het archeologisch onderzoek richtte zich op twee thema's:
1: de bewoningssporen tussen de 12de eeuw tot de bouw van de stolpboerderij en
2: de stolpboerderij. Het is onbekend wanneer de oudste stolpboerderij op het terrein is gebouwd. Zeker is dat de boerderij voor het midden van de 18de eeuw dateerde. Een bouw in de 16de of 17de eeuw is mogelijk.

Achtergrondkennis van de geschiedenis en archeologie van de stolpboerderij is noodzakelijk. Hoewel stolpboerderijen een vertrouwd onderdeel van het West-Friese landschap vormen en talloze studies naar het uiterlijk, de indeling en het interieur zijn gedaan, zijn nog veel vragen over stolpboerderijen en hun bewoners onbeantwoord. Een snelle blik op enkele standaardwerken over stolpboerderijen, zoals "De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier" van Brandts Buys, leert ons niets over de ondergrondse constructies en materiële cultuur van de bewoners. Bovendien is het ontstaan en de ontwikkeling van de stolpboerderij hoofdzakelijk gebaseerd op architectuurhistorisch onderzoek naar bestaande stolpen en daardoor veelal op aannames gebaseerd. De stolpboerderij zou het resultaat zijn van een geleidelijke ontwikkeling waarbij de diverse onderdelen langzamerhand werden gegroepeerd rondom een centrale hooiberg. Het is echter zeer de vraag of de verschillende varianten die als stadia in de ontwikkeling worden gezien, niet verschillende types waren die naast elkaar voorkwamen.
In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch veldwerk en de uitwerking hebben gefungeerd. Dit rapport tracht antwoord op deze vragen te geven.

1. De bewoningssporen tussen de 12de eeuw tot de bouw van de stolpboerderij

1.1 Zijn sporen uit de 12de-16de eeuw aanwezig?
1.2 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Venhuizen?
1.3 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?
1.4 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?
1.5 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/ verkaveling?
1.6 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveau's, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?
1.7 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of twee erven?
1.8 Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse bewoning verder van het lint af, zoals in Enkhuizen (Raamstraat, Westeinde 107) en Zwaag eerder is waargenomen?[26]

26 Albert Heijn uitbreiding: Duijn 2016; Westeinde 107: Gerritsen & Duijn 2014.

2. De stolpboerderij

2.1 Wanneer is deze boerderij gebouwd?

2.2 Hoe is deze boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?

2.3 Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden?

2.4 Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, aanlegplaatsen van schuiten etc.

2.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

3. Vondstmateriaal

3.1 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?

Op het erf en met name in gedempte sloten kan afval van de bewoners aanwezig zijn. De materiele cultuur van de stolpboerderij is een thema waarnaar nog weinig onderzoek is verricht (maar zie het onderzoek bij het postkantoor in Bovenkarspel).[27]
Verder is er een mogelijkheid dat er onder resten uit de Nieuwe Tijd en Late Middeleeuwen, nog sporen uit de Bronstijd aanwezig zijn. In dit geval zijn de volgende vragen van toepassing:

4. Bronstijd

4.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Zo ja, duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of andere activiteiten? Kunnen de sporen nader worden gedateerd?

4.2 Zijn sporen of structuren aanwezig die duiden op agrarische activiteiten? Uit welke periode dateren deze sporen?

3.2 Methode

Bij aanvang van de graafwerkzaamheden zijn zes grondslagpunten met RD-coördinaten en een vast NAP-punt uitgezet. In totaal is een oppervlakte van circa 180 m^2 onderzocht in vier werkputten (afb. 22). Het gaat om een grote werkput ter hoogte van de stolpboerderij, drie kleine werkputten ten zuiden ervan en een sleuf aan de noordzijde. In werkput 1 is eerst een vlak aangelegd op ca. 0,4 m onder het toenmalige maaiveld (het niveau na het slopen van de stolpboerderij). Daarna is op drie locaties binnen werkput 1 verdiept tot op het natuurlijke sediment (afb. 23). Op twee van deze locaties is een tweede vlak (vlak 2) aangelegd. Het maaiveld lag aan de zuidzijde van werkput 1 op circa 0,6 m – NAP, het vlak lag op ongeveer 1,0 m – NAP. Bij werkput 2, 3 ,4 en 5 is de nadruk gelegd op de profielen. Bij werkput 2, 3 en 4 is direct verdiept tot ca. 1,4 m – NAP. Bij werkput 5 is verdiept tot in het natuurlijke sediment. De onderzijde lag op 1,6 m – NAP en ter hoogte van een middeleeuwse sloot op 1,9 m – NAP. In totaal zijn 11 profielen gedocumenteerd.

Alle sporen zijn op tekening vastgelegd op schaal 1:20. Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor of per laag verzameld. De vlakken en stort zijn intensief met een metaaldetector afgezocht.

27 Gerritsen & Schrickx 2014.

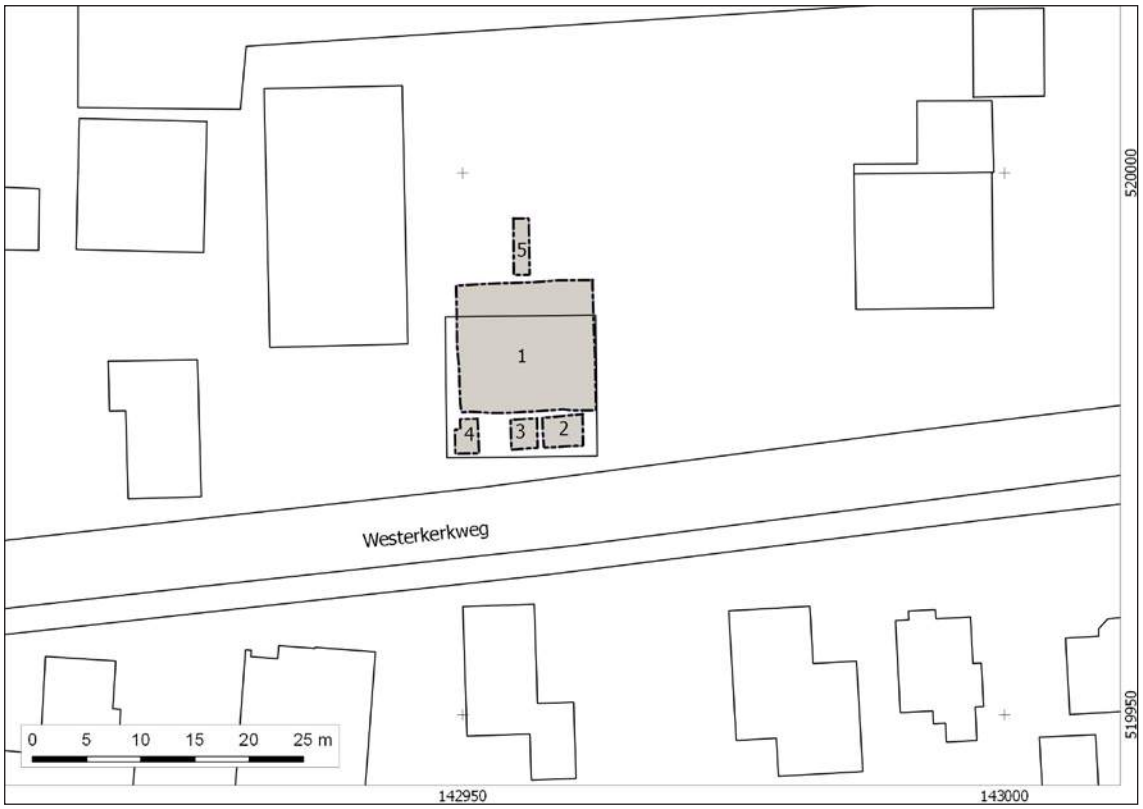

Afbeelding 22. Overzicht gegraven putten aan de Westerkerkweg 36.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (het 'Deventer-systeem'). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn/ West-Friesland, versie 2013.

Afbeelding 23. Werk in uitvoering. Nadat het eerste vlak werd aangelegd is op een aantal locaties verdiept tot in het natuurlijke sediment. Let op de sloot die wordt aangesneden in het linker profiel. De foto is richting het zuiden genomen.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

De sporen en vondsten die tijdens de opgraving zijn aangetroffen, dateren uit drie perioden, namelijk de Midden-Bronstijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Op basis van de aangetroffen resten is een fasering opgesteld (afb. 24). Fase 1 beslaat de resten uit de Midden-Bronstijd. Fase 2 heeft betrekking op de periode na de bewoning van de Midden-Bronstijd. Pas in de Late Middeleeuwen wordt het gebied ontgonnen en weer in gebruik genomen (fase 3). Dit zal in analogie met de rest van de regio in de 12de eeuw zijn gebeurd (fase 3a). De oudste middeleeuwse bewoningsresten dateren echter uit de late 14de of vroeg 15de eeuw (fase 3b). Of het terrein een continue bewoning heeft gehad is onduidelijk. In de 19de eeuw staat er in ieder geval een stolpboerderij (fase 4). De sporen zijn per fase weergegeven in fasekaarten in de bijlagen.

Fase	Subfase	Periode	Eeuwen	Dateringsmethode	Kenmerken
Fase 1		Midden Bronstijd	1500 - 1100 v.Chr	Analogie andere vindplaatsen	Bewoning in de omgeving?
Fase 2		Late Bronstijd-Late Middeleeuwen	1100 v. Chr - 1150 AD	Analogie andere vindplaatsen	Vernatting, niet bewoond
Fase 3	a	Late Middeleeuwen	12de eeuw-14de eeuw	Analogie andere vindplaatsen	Ontginning, bewoning elders,
	b	Late Middeleeuwen	14de eeuw-15de eeuw	Keramiek, stratigrafie	Ophoging, podium, bewoning
Fase 4		Nieuwe Tijd	16de eeuw-heden	Keramiek, stratigrafie	Mogelijk langhuis, daarna stolpboerderij

Afbeelding 24. Fasetabel Westerkerkweg 36.

4.1 Natuurlijke bodem

De natuurlijke ondergrond bestond binnen het onderzochte terrein uit lichtgrijs sterk siltige klei. Op de meeste profiellocaties was deze klei gelamineerd met zand. De hoogte van de bovenzijde van deze laag varieerde tussen 1,4 m – NAP aan de zuidzijde tot 1,6 m – NAP aan de oostzijde van het terrein.

4.2 Fase 1: Bronstijd

Op de natuurlijke lichtgrijze zand/kleilaag bevond zich een laag grijze tot donkergrijze klei van ongeveer 0,1 m dik. Dit is hoogstwaarschijnlijk een ploegbodem die in de Midden-Bronstijd is gevormd.[28] In een van de verdiepte delen werd een laag gevonden waar aan de onderzijde mogelijke eergetouwkrassen tevoorschijn kwamen (afb. 25).[29] Op één locatie werd onder deze laag een sterk humeuze donkergrijze kleilaag gezien van ca. 5 cm dik.[30] Hoe deze is gevormd, is onduidelijk. Enkele sporen zijn met een vulling van dezelfde kleur en textuur gevuld. Mogelijk gaat het om een oudere fase van de akker.

Afbeelding 25. In het noordelijk verdiepte deel van werkput 1 werd een ploegbodem met krassen van een eergetouw waargenomen. De foto is richting het oosten genomen.

28 Zie paragraaf 4.2.

29 In het veld werd S36 en het langgerekte spoor ernaast geïnterpreteerd als natuurlijke vlekken, maar op de foto lijken toch eergetouwkrassen zichtbaar.

30 Profiel 5.

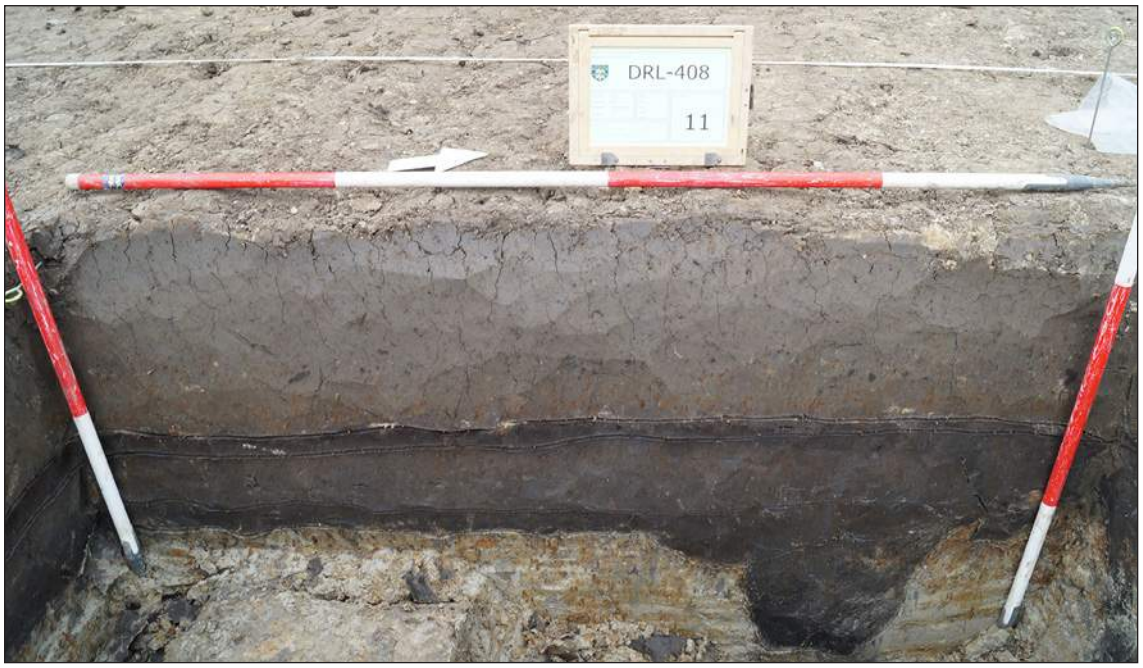

Afbeelding 26. Profiel 5 in het zuidelijk verdiepte deel van werkput 1. Zichtbaar is een humeuze laag onder de ploegbodem, rechts de doorsnede door een greppel.

Mogelijk tegelijkertijd met de donkere kleilaag zijn een greppel en een paar kuilen gegraven.[31] Slechts één kuil werd in doorsnede bestudeerd. Deze was 14 cm diep met een komvormige doorsnede.[32]

De aanwezigheid van sporen uit de Bronstijd in de verdiepte delen van werkput 1 sluiten aan bij de verwachting van resten uit die periode binnen het plangebied.

Op 1,5 km ten oosten van het plangebied kwamen in 2012 langs de Burg. J. Zijpweg bij de aanleg van een waterberging prehistorische sporen tevoorschijn. De resten dateerde uit de Midden-Bronstijd en mogelijk ook uit de Late Bronstijd.[33] De sporen werden geïnterpreteerd als nederzettingssporen zoals huis- en akkererfgreppels en kringgreppels die vaak in de buurt van huizen worden gevonden. De huisplaatsen zelf werden daar niet gevonden, verwacht wordt dat deze in de directe omgeving aanwezig zijn. Aan de westzijde kwam geen begrenzing van de structuren tevoorschijn en het is in theorie mogelijk dat de sporen aaneensluitend doorlopen tot het onderzochte terrein aan de Westerkerkweg.[34]

4.3 Fase 2: Late Bronstijd- Late Middeleeuwen

Vanaf de Late Bronstijd trad in West-Friesland een toenemende vernatting op die voor veengroei zorgt in grote delen van de regio. De bovenzijde van de laag uit de Bronstijd vertoont een verloop in kleur van grijs naar donkergrijs met een toenemende humeuziteit. Aan de bovenzijde is een hele dunne meer bruine laag waargenomen waarin af en toe wat veen zichtbaar was. Mogelijk gaat het om een restveen. De laag is bemonsterd en wordt bestudeerd door Dr. Van Geel van de UvA.[35] De top van deze laag lag op een diepte van ca 0,7 m – Mv op een hoogte van 1,3 m - NAP.

31 Greppel S40, kuilen S37, S38, S39.
32 S35.
33 Gerritsen 2014.
34 Zie ook Van Zijverden 2017.
35 De resultaten van dit onderzoek vallen buiten dit rapport en zullen in de toekomst separaat worden gepubliceerd.

4.4 Fase 3: Late Middeleeuwen

Vermoedelijk werd dit deel van West-Friesland ontgonnen in de 12de eeuw. Sporen die onomstotelijk aan deze periode kunnen worden toegeschreven, ontbreken. De oudste ophogingen zijn de oudste sporen uit de Late Middeleeuwen.[36] Het is echter goed mogelijk dat onder de ophogingen oudere sporen als sloten of kuilen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn. Omdat slechts een klein deel tot op de natuurlijke ondergrond is verdiept, zijn deze mogelijk aanwezige sporen niet blootgelegd. Daarom kunnen hierover geen uitspraken worden gedaan.

Ophoging

In de Late Middeleeuwen is het terrein opgehoogd met klei en zand. Deze ophoging geschiedde in vier sub-fases die met name konden worden onderscheiden in profiel 7 in werkput 5, net ten noorden van de geplande bouwcontour (afb. 27). Hier was goed zichtbaar hoe de eerste ophoging van relatief schone grijze klei direct op het laagje mogelijke restveen lag. Hier bovenop lag een dunne laag (ca. 5 cm dik) van grijze klei vermengd met kleine brokken lichtgrijze klei, zand en donkergrijze humeuze klei. Deze bijmenging bestaat hoogstwaarschijnlijk uit vergraven resten van de ploegbodem uit de Bronstijd vermengd met de daaronder liggende mariene sedimenten. Deze brokkige laag werd in vrijwel alle profielen aangetroffen en fungeerde als een soort gidslaag bij de interpretatie en de koppeling van de lagen.[37]

Afbeelding 27. Werkput 5, profiel 7. Let op de verschillende ophogingen en het materiaal dat is gebruikt om de sloot te dempen.

Waar het materiaal van de grijze onderste laag vandaan komt, is niet duidelijk. De grond van de tweede ophoging zal voor een deel zijn vrijgekomen bij het uitdiepen van bestaande en het graven van nieuwe sloten rondom het op te hogen terrein. Uit het profiel is niet direct op te maken of de sloot die men daarin aantrof werd gegraven tijdens deze tweede ophoging, maar dat is goed mogelijk.

36 Voor de datering, zie hieronder.

37 Op meerdere opgravingen worden dergelijke brokkige lagen met veel natuurlijk moedermateriaal aangetroffen, vaak als eerste ophoging. Het lijkt erop alsof dit materiaal soms wordt gebruikt om het terrein te egaliseren waarbij naast een eerste bescheiden ophoging ook de nazak van gedempte sloten worden gevlakt. Zie bijvoorbeeld Gerritsen e.a. 2017.

Bovenop de brokkige laag lag een meer substantiële ophoging van ca. 0,2 m dik. De bovenzijde hiervan lag rond 1,0 m – NAP. Op de top van deze ophoging is het 1e vlak aangelegd in werkput 1. De gevonden sloot aan de noordzijde heeft zeker gelijktijdig met deze ophoging gefungeerd. Na een onbekende tijd is de sloot gedempt. Opvallend is dat daarbij hetzelfde materiaal werd gebruikt: vergraven resten van de ploegbodem uit de Bronstijd vermengd met mariene sedimenten. Het vermoeden bestaat dat het opgehoogde deel is vergroot waarbij de sloot noordwaarts is verplaatst. Hier is waarschijnlijk het materiaal bij vrijgekomen. Na de demping en verlegging van de sloot werd het terrein wederom ca. 0,2 m opgehoogd met relatief schone grijze klei. In profiel 7 bleek de top van deze ophoging – mogelijk tijdens de bouw van de stolpboerderij - verstoord, maar in het dwarsprofiel aan de zuidzijde was de opbouw meer intact. Hier werden aan de bovenzijde twee dunne geelgrijze kleilagen waargenomen van elkaar gescheiden door een dunne relatief schone grijze kleilaag (afb. 28). Mogelijk zijn de lagen het restant van vloeren van een huis die hier gestaan moet hebben.[38] De top van de bovenste mogelijke vloerlaag lag op ca. 0,7 m – NAP.

Afbeelding 28. Werkput 5. In het zuidprofiel waren twee dunne geelgrijze lagen zichtbaar (rechts, boven), mogelijk gaat het om de restanten van kleivloeren van een verder verdwenen huis.

De vier ophogingen zijn ook in de andere profielen waargenomen. Het blijft de vraag hoeveel tijd er tussen de onderlinge ophogingen heeft gezeten. Het is natuurlijk goed mogelijk dat een eerste echte ophoging met twee soorten grond werd uitgevoerd, waardoor de opgestelde subfasering mogelijk een te complex beeld geeft.

Uit de ophogingslagen is nauwelijks materiaal afkomstig. In totaal zijn zes kleine fragmenten kogelpot, vier fragmenten spaarzaam geglazuurd rood aardewerk en een stuk van een steengoed uit Siegburg geborgen. Het materiaal dateert globaal in de 13de en 14de eeuw. De ophogingen vormen een podium waarop in de Middeleeuwen is gewoond. Dit wordt nader toegelicht in de synthese.

<u>Zodenrand</u>

Aan de noordzijde werden de verschillende fasen van ophoging begrensd door een sloot, aan de zuidzijde werden deze afgebakend door een rand van gestoken kleizoden. In het aangelegde vlak kon onderscheid worden gemaakt tussen meer grijze zoden en meer bruingrijze zoden (afb. 29, 30 en bijlage 1). De grijze zoden bevonden zich verspreid binnen de ophoging en langs de rand van de ophoging aan de binnenzijde.[39] In het vlak hadden de grijze zoden een rechthoekige en soms meer vierkante vorm met een afmeting van minimaal 22 cm breed en maximaal 28 cm lang. De dikte bedroeg maximaal 12 cm.

38 Mondelinge mededeling J. Nicolay (RUG).
39 S31.

Afbeelding 29. De zodenrand aan de noordzijde van werkput 1. Zichtbaar zijn grijze zoden aan de binnenkant met daar tegenaan bruingrijze zoden. Rechts daarvan de vuile afvallagen. De foto is richting het oosten genomen.

Afbeelding 30. De zodenrand vanaf de andere kant. Foto is richting het westen genomen.

De bruingrijze zoden zaten vooral aan de buitenzijde.[40] Deze leken in het vlak smaller en langer, met een afmeting van minimaal 17 cm breed en maximaal 30 cm lang. De maximale dikte was vergelijkbaar met de grijze zoden. Een aanzienlijk deel van de zoden bezat een meer gelaagd karakter met aan de buitenzijde een humusrijke laag. Het vermoeden bestaat dat de zoden met opzet met de graszijde naar buiten zijn gelegd zodat het gras kon blijven groeien (afb. 31).[41]

Afbeelding 31. Detail van de zodenrand met daar tegenaan de kleiige en assige afvallagen. Zichtbaar zijn de afzonderlijke zoden. Op de humeuze rand aan de bovenzijde heeft vermoedelijk gras gegroeid. De vierkante houten palen zijn modern.

In profiel 10, haaks op de zodenrand werd een dun gelaagd pakket van grijze en donkergrijze klei tussen beide zodenlagen waargenomen (afb. 32).[42] Hierdoor wordt vermoed dat de grijze en bruingrijze zoden in verschillende fases zijn aangelegd. Mogelijk is de buitenste zodenrand aangelegd bij de vergroting van het opgehoogde delen tegelijk met het verleggen van de sloot aan de noordzijde. Slechts een scherf spaarzaam geglazuurd aardewerk is uit deze laag afkomstig.[43]

40 S32.
41 Mondelinge mededeling D. Postma (RUG). Zie ook Postma 2015. Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.
42 L11, profiel 10.
43 V32.

Afbeelding 32. Detailopname van de zoden op de flank. Duidelijk zichtbaar is een dun gelaagde afvallaag tussen de grijze (helemaal rechtsboven) en de bruingrijze zoden.

Afvallagen

Ten zuiden van de buitenste zodenranden werden in het vlak meerdere gelaagde pakketten van lichtgrijs tot donkergrijze klei en lichtgrijs zand schuin aangesneden. De lagen waren veelal vlekkerig en bevatten brokken as en houtskool. Vermoedelijk gaat het om afval dat tijdens het gebruik van de ophoging in de randzone van de sloot die tussen de ophoging en de binnenkade, onder de huidige Westerkerkweg, aanwezig was.

Het vondstmateriaal afkomstig uit de lagen bestaat uit keramiek, natuursteen en botmateriaal. De keramiek beslaat vooral roodbakkend spaarzaam geglazuurd aardewerk, met een paar fragmenten vroeg steengoed uit Siegburg. Opvallend is dat grijsbakkend aardewerk lijkt te ontbreken. Enkele kleine fragmenten kogelpotaardewerk met bezemstreek-versiering moeten worden gezien als opspit. Het materiaal dateert de lagen rond ca. 1400, meer globaal ergens tussen 1350 en 1450.

Naast keramiek komen enkele stukken natuursteen uit de lagen. Naast een klein stukje tefriet is een groter fragment gevonden dat onmiskenbaar kan worden geïnterpreteerd als een stuk maalsteen (afb. 33).[44] Een ander opvallend stuk is een fragment van een vijzel van zandsteen (afb. 34).[45] Opmerkelijk is dat veel van de stenen objecten zwartgeblakerd zijn (afb. 35).

Afbeelding 33. Groot fragment van een maalsteen (V06-N01).

Afbeelding 34. Stuk van een zandstenen vijzel (V027-N01).

44 V06-N01.
45 V027-N01.

Het lijkt erop alsof een deel van de stenen vooral zwart zijn aan de buitenzijde en minder zwart op het breukvlak. Mogelijk is dit een indicatie voor brand, waarbij de breuk is ontstaan als gevolg van een hoge temperatuur.

Een bewerkt stuk bot van een middelgroot tot groot zoogdier komt uit een van de lagen (afb. 36). Of het om een halffabricaat gaat van een onbekend voorwerp of waar het voor is gebruikt, is niet duidelijk. Waar de aangekoekte resten van afkomstig zijn is eveneens onduidelijk.

Afbeelding 35. Een groot deel van de stenen waren zwartgeblakerd.

Afbeelding 36. Een stuk bewerkt bot uit een van de afvallagen (V01-B01).

Uit een van de lagen komt een groot fragment van een ongeglazuurde plavuis van 3,5 cm dik. Deze was net als een deel van het natuursteen sterk verbrand. De brandresten zaten vooral aan de rechte zijden van de plavuis en in mindere mate op de breuk.

Slechts één metaalvondst is mogelijk afkomstig uit een van de middeleeuwse lagen.[46] Het gaat om een stuk messing beslag versierd met driehoekig bladermotief en kruis met puntversiering (afb. 37).

Ondanks de hierboven beschreven vondsten is de absolute hoeveelheid vondstmateriaal gering. Als we er vanuit gaan dat boven op de ophoging werd gewoond en dat het afval langs de slootkant werd gedumpt, dan zou men meer kunnen verwachten. Vooral de hoeveelheid keramiekscherven is opvallend klein. Dit fenomeen is bekend voor de 14de en 15de eeuw. Mogelijk heeft dat te maken met de – voorlopig nog ongrijpbare - manier waarop men met afval omging in deze periode.

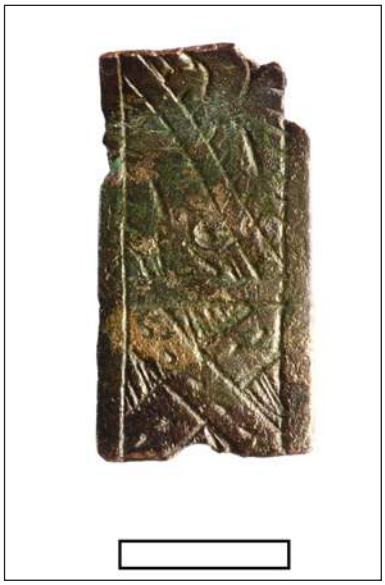

Afbeelding 37. Messing beslag versierd met driehoekig bladermotief en kruis met puntversiering (V07-M04).

46 V07-M04.

Opgang

Tijdens het onderzoek viel op hoe de afvallagen langs de zuidrand in het midden een soort bolling vertoonden (afb. 38). In het vlak werd ter hoogte van de afwijkende vorm in de lagen een verschil in de aanleg van de zodenrand gevonden. Ter plekke bleek een extra zodenrand van de buitenste bruingrijze zoden aanwezig. Op basis van deze bevindingen werd bedacht dat hier mogelijk een opgang aanwezig was. Een opgang is een deel van de rand van het podium met een flauwer talud zodat het makkelijker kon worden bereikt.

Tijdens de aanleg van het profiel ter hoogte van de afwijkende zodenrand werd ontdekt dat een vertrapt talud aanwezig was (afb. 32 en 39). Het is niet duidelijk of de trapachtige constructie met opzet zo is aangelegd of dat de vorm is ontstaan doordat men steeds op dezelfde plek stond. Het eerste lijkt aannemelijk.

Afbeelding 38. Ter hoogte van een extra laag zoden langs de rand was een opvallende bolling in de afvallagen aanwezig.

Afbeelding 39. Ter hoogte van de afwijkende zodenrand was een vertrapt talud aanwezig.

Ook deze zoden waren gelaagd en bezaten een humusrijke bovenzijde waardoor het waarschijnlijk is dat ze met de gras begroeide bovenzijde naar buiten zijn neergelegd. De grijze zoden uit de oudere fase lopen hier niet langs het talud door naar beneden. Helaas is er buiten de verwachte opgang geen extra profiel aangelegd waardoor de steilheid van de opgang niet met de rest van het podium kan worden vergeleken.

4.5 Fase 4: Nieuwe Tijd

Kuilen

Aanwijzingen dat het terrein continu bewoond is geweest, zijn er niet. Vondsten die echt duidelijk aan de late 15de of begin 16de eeuw kunnen worden toegeschreven, ontbreken. In de zuidwest-hoek van werkput 1 is een kuil onderzocht waar enkele fragmenten roodbakkend aardewerk uit komen.[47] Hiertussen bevond zich een stuk van een type bakpan (r-bak-5) die pas na 1500 voorkomt. Op basis van dit en andere fragmenten wordt de kuil gedateerd in de periode 1525-1575. Deze kuil vormt eigenlijk de meest zuidelijke van een rij kuilen aan de oostzijde van werkput 1.[48] Een van de kuilen was meer dan 3 m breed en bezat het karakter van een sloot die voor het bewoningslint stopte. Hierin zijn na demping weer opnieuw enkele kuilen ingegraven. Deze sporen lopen haaks op de Westerkerkweg en lijken de oostelijke grens van het laatmiddeleeuwse podium te flankeren. Mogelijk is het podium in de tweede helft van de 16de eeuw weer in gebruik genomen voor bewoning en horen de kuilen bij deze fase. Als er in de 16de eeuw een huis heeft gestaan en de kuilen lagen naast het huis, dan zal er geen ruimte zijn geweest voor een stolpboerdij. Mogelijk stond vòòr de bouw van de eerste stolpboerderij een langhuis op het terrein.

Afbeelding 40. De bodem van de kelder was bedekt met groen en geel geglazuurde plavuizen in dambord patroon.

Stolpboerderij

Nadat de kuilen waren gedempt, werd een stolpboerderij gebouwd. Van de oudste stolp zijn maar weinig sporen teruggevonden. In de noordoosthoek kwam een vierkant spoor met veel baksteenpuin van 1,1 m x 1,1 m tevoorschijn.[49] Het gaat hoogstwaarschijnlijk om het uitbraakspoor van de noordoostelijke vierkantspoer. Aan de zuidoostzijde van werkput 1 werd de oostelijke tegenhanger gevonden.[50] Het betrof slechts een laag van gele en rozerode bakstenen met een formaat van 18-18,5*9*3,5-4 cm. De afstand tussen de poeren vanaf het midden gemeten bedroeg 7,8 m. Op de plek waar de noordwestelijke poer werd verwacht was een rechthoekig uitbraakspoor met mortel aanwezig.[51] Bij een nadere analyse van de foto's is vastgesteld dat de poer waarschijnlijk aan de oostzijde van het uitbraakspoor stond. De afstand tussen de noordelijke poeren vanuit het midden gemeten bedroeg 8,3 m. Van de zuidwestelijke poer werden geen resten teruggevonden.

47 S16/V022.
48 S18, S19 en S20.
49 S18, S21.
50 S13.
51 S27.

Net ten zuidwesten van het uitbraakspoor van de noordwestelijke poer kwam de onderzijde van een kelder tevoorschijn.[52] De buitenzijde bestond uit een halfsteens muurwerk van oranje, gele en rozerode bakstenen met een formaat van 18-19*9-9,5*3,5 cm. De bodem was bedekt met groen en geel geglazuurde plavuizen in dambordpatroon (afb. 40). Uit de vulling van de kelder kwam veel baksteenpuin, mortel en verkoolde houtresten. Het vondstmateriaal bevatte onder andere stukken roodbakkend aardewerk en enkele grote fragmenten en een complete mineraalwaterfles (s2-fle-3) (afb. 41). Op de stukken staan stempels die verwijzen naar de herkomst: RHEIN:PREUSSEN en EMSER KRAENCHES WASSER.

Afbeelding 41. Een groot fragment en een complete mineraalwaterkruik met Duitse teksten die verwijzen naar de herkomst (zie details in kaders).

De sporen horen bij de oorspronkelijke stolpboerderij die hier stond. De verbrande stolp werd mogelijk al in de 17de eeuw gebouwd. Het vierkant had een grootte van ongeveer 8 x 8 m. Ten westen van het vierkant was het woondeel aanwezig. Aan de noordzijde was het staldeel. Normaal gesproken is er altijd een waterput aanwezig tussen de vierkantspoeren van het staldeel. Waarschijnlijk bevond deze zich oorspronkelijk ter hoogte van het zuidelijk deel van de recente verstoring op de plek waar de septic tank is uitgebroken.[53] Op de kadastrale minuut is te zien dat zich aan de noordoostzijde van de stolp een staartstuk bevond. Deze zal niet gelijk met de bouw zijn aangelegd, maar later aangebouwd. In de late 18de en 19de eeuw schakelden veel boerenbedrijven over van een gemengd bedrijf naar een bedrijfsvoering met voornamelijk veeteelt. Met deze verandering groeide de noodzaak voor grotere staldelen. Het darsdeel bevond zich ten oosten van het vierkant - ongeveer ter hoogte van de kuilenrij - en haaks op het lint.

Vondstmateriaal

Buiten de vondsten die samen met hun context zijn besproken, zijn er weinig keramiekvondsten gedaan. Mogelijk is het merendeel van de vondsten aanwezig in de sloten en afvalkuilen die buiten het ontgraven deel liggen.

52 S14.
53 S24.

Enkele opvallende metaalvondsten kwamen tevoorschijn. Zo is er een munt van biljoen, waarschijnlijk een Hollandse penning.[54] Deze kon, ondanks dat hij sterk versleten was, worden gedateerd in de periode 1544-1556. Andere noemenswaardige munten zijn drie laat 17de eeuwse zilveren exemplaren. Het gaat in de eerste plaats om een zilveren stuiverstuk uit Groningen en Ommelanden die is geslagen in 1683 (afb. 42.1).[55] De tweede munt is een dubbele stuiver uit Deventer (afb. 42.2) geslagen tussen 1683 en 1687 en het derde zilveren exemplaar is een Ruiterschelling uit 1691 gemaakt in Nijmegen (afb. 42.5).[56] Andere bijzondere stukken zijn een koperen rekenpenning die dateert tussen 1705-1743 (afb. 42.3) en een 16de eeuws keurlood uit Leiden (afb. 42.4).[57] Een leuke metaalvondst is een zilveren pijpenwroeter met een paard waar de onderzijde van is afgebroken (afb. 42.6). Deze heeft een ingeslagen merkteken van een zwaardje en dateert uit de tweede helft van de 19de eeuw.[58] De laatste noemenswaardige metaalvondsten zijn een koperen dubbel D vormige gesp (afb. 42.7) en een tinnen miniatuur, waarschijnlijk een schep (afb. 42.8).[59]

Afbeelding 42. Diverse metaalvondsten.

54 V05-M01.
55 V34-M01.
56 Respectievelijk V34-M02; V07-M01.
57 Respectievelijk V25-M02; V25-M01.
58 http://www.pipemuseum.nl.
59 Respectievelijk V07-M03; V07-M02; V34-M03.

5. Synthese

Verwachting

Het onderzoek aan de Westerkerkweg 36 heeft geheel volgens verwachting resten opgeleverd uit de Bronstijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

De Bronstijdsporen bestaan uit een greppel, enkele ondiepe kuilen en een ploegbodem met eergetouwkrassen. Het aantal sporen is misschien gering, maar omdat maar een klein oppervlakte is verdiept tot de natuurlijke ondergrond, waarin de sporen uit deze periode zich aftekenen, kan hier niets uit worden geconcludeerd. Gezien de sporendichtheid is het goed mogelijk dat het gehele terrein sporen uit deze periode bevat. De sporen zullen zeker tot buiten het plangebied doorlopen. Het is theoretisch mogelijk dat er geen lege gebieden, zonder sporen uit de Bronstijd, aanwezig zijn tussen deze vindplaats en de resten die tevoorschijn kwamen langs de Burg. J. Zijpweg, 1,5 km oostwaarts (afb. 43).[60] Door het ontbreken van vondstmateriaal kan niet met zekerheid worden vastgesteld of de sporen uit de Midden- of de Late Bronstijd stammen. Omdat grote brede sloten ontbreken, welke kenmerkend zijn voor de Late Bronstijd, is het meer waarschijnlijk dat het om resten uit de Midden-Bronstijd gaat. Ergens in de Midden- of Late Bronstijd wordt het gebied verlaten en pas in de Late Middeleeuwen weer in gebruik genomen. Waarschijnlijk is het gebied ontgonnen in de 12de eeuw, maar uit deze vroege periode zijn geen sporen gevonden. De oudste middeleeuwse resten zijn enkele vermoedelijk 12de of 13de-eeuwse kogelpotscherven die waarschijnlijk als opspit in het ophogingsmateriaal terecht zijn gekomen.

Afbeelding 43. De sporen uit de Bronstijd lopen buiten het plangebied door. Mogelijk zijn er geen lege gebieden tussen het plangebied en het onderzoek aan de Burg. J. Zijpweg 1,5 km oostwaarts.

	Lengte (m)	**Breedte (m)**	**Lengte/breedte ratio**	**Oppervlakte (m²)**
OPH Fase 1	16	14	1,15	209
OPH Fase 2	onb.	onb.		
OPH Fase 3	42	28	1,50	1176

Afbeelding 44. Overzicht van de afmetingen en oppervlaktes tijdens de verschillende fases van ophogingen.

60 Zie ook Van Zijverden 2017, 109-116.

Huispodium (fase 1)

Rond 1400, of meer globaal tussen 1350 en 1450, legde men op het terrein een plateau, ook wel podium, aan van zand, klei en zoden. Het is aannemelijk dat op dit eerste podium een huis stond.[61] Het opwerpen van een plateau vòòr de bouw van een huis is een indicatie dat men zich wilde verzekeren van droge voeten. Men had dus zeer waarschijnlijk in deze periode te maken met wateroverlast. De afmetingen van het eerste podium kunnen globaal worden bepaald. Als men ervan uitgaat dat de opgang van het tweede podium ook in het midden van het eerste podium lag, kan worden ingeschat dat het eerste podium een breedte van 13 m -14 m had. De lengte kan meer nauwkeurig worden bepaald. De afstand tussen de zodenrand en de sloot aan de noordzijde bedroeg 15,5 m. Het eerste podium had dan een afmeting van circa 13,5 m x 15,5 m met een oppervlakte van bijna 210 m^2 (afb. 44). De vorm was rechthoekig (bijna vierkant) met afgeronde hoeken (afb. 45).

Over de afmetingen en vorm van laatmiddeleeuwse huizen in de regio, is weinig bekend.[62] Uit stedelijke context zijn enkele huizen uit de 13de en 14de eeuw bestudeerd.[63] Deze waren eenschepig en rechthoekig van vorm met een lengte van 5 m – 6 m en een breedte van 10 m – 12,5 m. Uit een inventarisatie van huisplattegronden uit Midden en West-Nederland uit een rurale context is gebleken dat langgerekte rechthoekige huizen gewoongoed waren in de Late Middeleeuwen, maar bredere drieschepige huizen met een meer bootvormige constructie kwamen ook voor.[64] Op basis van de afmetingen van het eerste podium kan worden gesteld dat huizen van beide typen op dit plateau pasten.

Huispodium fase 2

Hoeveel tijd tussen de aanleg van het eerste en het tweede podium zit, is onduidelijk. Mogelijk zit er slechts één generatie tussen. De sloot aan de achterzijde werd gedempt en aan de voorzijde legde men een

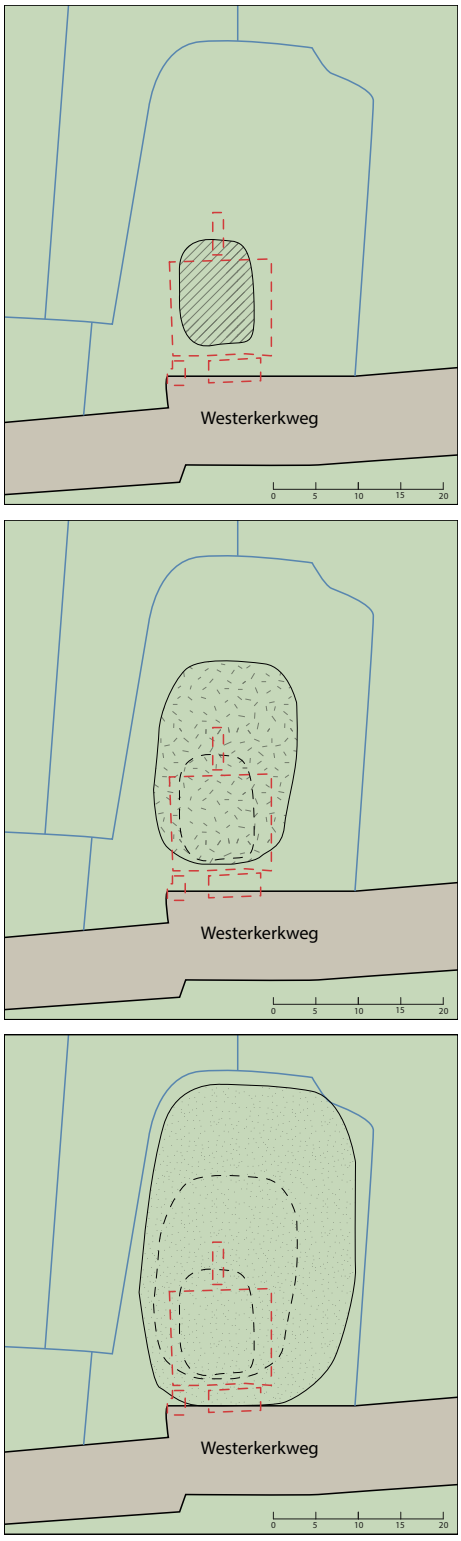

Afbeelding 45. De ontwikkeling van het eerste huispodium tot een meer uitgebreid ophogingsplateau. In rood gestippeld de werkputgrenzen. In zwart gearceerd, gestippeld en gemengd de fases van uitbreiding. De perceelgrenzen op de kadastrale minuut zijn in blauw weergegeven. Goed te zien is hoe de vorm van het oudste podium uiteindelijk van invloed is geweest op de vorm van het huidige perceel.

61 Hier worden drie fases van ophoging (OPH) herkend. Deze vallen allen binnen fase 3b en fase 4 van de onderscheiden fasen binnen de opgraving aan de Westerkerkweg 36 (zie ook tabel afbeelding 24).
62 Voor een overzicht zie Gerritsen 2016.
63 Schrickx 2006.
64 Van Doesburg 2014.

tweede zodenrand met opgang aan. Opmerkelijk is dat het terrein wederom wordt opgehoogd bij deze uitbreiding. Waarschijnlijk had men nog steeds te maken met wateroverlast. Over de afmetingen van dit tweede podium kunnen geen uitspraken worden gedaan anders dan dat hij groter was dan de eerste. Het plateau breidde zich in ieder geval, naar het noorden toe, in de lengte uit. Als we er vanuit gaan dat de verhoging in deze fase een vergelijkbaar lengte-breedte ratio bezat, zouden de afmetingen bijvoorbeeld 20 m x 25 m kunnen zijn. Hoogstwaarschijnlijk is het podium later nog verder aan de noordzijde vergroot. Wanner de kadastrale minuut uit 1826 wordt vergeleken met het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) lijkt het hele perceel te zijn opgehoogd (afb. 45).[65] Het achtererf aan de noordzijde ligt vandaag de dag nog 0,3 m hoger dan de percelen erachter. Na deze laatste vergroting van het opgehoogde deel heeft het plateau een afmeting van 28 m x 42 m, met een oppervlakte van bijna 1200 m^2 (afb. 44). Dat is een oppervlakte van meer dan 5,5 keer zo groot in vergelijking tot de eerste ophogingsfase. Het is niet duidelijk of deze ophoging al in de Late Middeleeuwen plaatsvond of bijvoorbeeld samenhangend met het terugkeren van de bewoning in de 16de eeuw (zie hieronder), maar in de regio zijn vooralsnog geen voorbeelden bekend van grootschalige ophogingen na de Late Middeleeuwen.

Huisbouw

In een profiel aan de noordzijde zijn twee gele kleilagen gevonden die mogelijk kunnen worden geïnterpreteerd als kleivloeren. Deze horen bij het tweede podium. Het geringe aantal sporen dat in verband kan worden gebracht met de huizen zegt wat over de bouwwijze. Waarschijnlijk hebben de laatmiddeleeuwse huizen hier aan de Westerkerkweg geen dakdragende ingegraven stijlen gehad. Mogelijk stonden de palen op een houten regel die direct op de ophoging stond. Dit is al eerder gesuggereerd voor huizen in het veen binnen de regio.[66] Een andere optie is dat graszoden die werden gebruikt voor ophoging ook zijn gebruikt om de huizen mee te bouwen. In Groningen en Friesland zijn wanden van gestapelde zoden gevonden. Deze zijn uitgebreid bestudeerd en beschreven door Postma.[67] De huizen met dergelijke wanden dateren voornamelijk in de vroege Middeleeuwen, maar komen volgens Postma voor tot ca. 1300. Mogelijk zijn vergelijkbare bouwtechnieken toegepast in West-Friesland.[68]

Graszoden

Het gebruik van graszoden als afdekmiddel van podia zal van invloed zijn geweest op het uiterlijk van de huisplaats. Het is voor te stellen hoe de bewoonde podia eruit zagen als groene bulten langs het lint maar wel ietwat verspreid in het open landschap. De keuze voor het gebruik van graszoden is waarschijnlijk vooral een praktische. De graszoden werden opzettelijk met het gras naar buiten toe neergelegd zodat het gras weer aan elkaar kon groeien. Het levende gras zorgde voor een natuurlijke afwatering en voor minder moddervorming tijdens neerslag. De begroeiing vormde een sterke schil met cohesie, waarmee de opgehoogde grond bij elkaar werd gehouden en niet kon wegspoelen. Deze methode werd - en wordt nog steeds - toegepast in de regio bij de aanleg van of onderhoud aan dijken. Tijdens het archeologisch onderzoek bij het gemaal C. Mantel dat werd gebouwd net ten noorden Schardam zijn lagen bestaande uit graszoden gevonden.[69] Deze zijn vermoedelijk gestoken in het voorland en

65 https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer.
66 Gerritsen 2013.
67 Postma 2015.
68 Opvallende gelijkenis met het onderzoeksgebied van Postma is dat een deel van de onderzochte huizen daar op een vergelijkbaar podium of op een terp stond.
69 Gerritsen in prep. Project 395, Archeologie West-Friesland.

op de dijk neergelegd nadat deze is verbreed en verhoogd in de late 16de of 17de eeuw. Bij de dijkdoorsnede bij Oosterleek werden eveneens graszoden in verschillende fases aan de buitenzijde van de dijk waargenomen.[70] Het idee is dat dit gebeurde om de grond bij elkaar te houden zodat deze niet kon wegspoelen bij hoogwater of aanhoudende neerslag. Waarschijnlijk is deze erosiebestendigheid ook een van de redenen waarom de graszoden op deze wijze werden toegepast bij de bekleding van huispodia.[71]

Huispodia binnen en buiten de regio

Huispodia opgebouwd met zoden zijn een bekend verschijnsel in Friesland en Groningen (afb. 46).[72] Daar kwamen deze structuren voor vanaf de Romeinse IJzertijd tot in de 11de eeuw. Veel van de terpen en wierden hebben als basis een groep losse huispodia, die in de loop der tijd werden opgehoogd en aan elkaar groeiden tot een grote verhoging waarop tegelijkertijd meerdere huizen stonden.

Afbeelding 46. Huispodia zijn een bekend verschijnsel in Groningen en Friesland in de Romeinse IJzertijd en de Middeleeuwen. In Firdgum werd er een door vrijwilligers nagebouwd om daar vervolgens een zodenhuis op aan te leggen (Postma 2015, afb. 108).

In Noord-Holland was dit verschijnsel tot voor kort minder bekend. De enige bekende terp die vergelijkbaar was met de terpen en Wierden uit Friesland en Groningen is ’t Torp vlakbij Den Helder. Hier vonden diverse onderzoeken plaats tussen 1964 en 1997, waarbij meerdere huisplattegronden werden ontdekt waarin zoden waren verwerkt in de wanden.[73] In 2016 vond bij ’t Torp opnieuw onderzoek plaats waarbij voor het eerst duidelijke plateaus of huispodia met zodenbekleding werden onderscheiden (afb. 47).[74] Deze dateerden op basis van het aardewerk in de 10de en 11de eeuw.[75] Met deze nieuwe inzichten in het achterhoofd werd opnieuw naar de oude opgravingsgegevens gekeken en kon worden verondersteld dat ook ter plekke van de huisplattegronden, vergelijkbare podia aanwezig waren, die aan de basis stonden van de grote terp.[76]

70 Bartels 2016.
71 In de late Middeleeuwen kwam het regelmatig voor dat de polders onderliepen als gevolg van dijkdoorbraken.
72 Zie bijvoorbeeld Nicolay 2010.
73 Zie bijvoorbeeld Van Es 1973.
74 Onderzoek ADC, nog niet gepubliceerd.
75 Mondelinge mededeling W. Roessingh.
76 Van der Meij 2016.

Afbeelding 47. Foto van een doorsnede door een met zoden bekleed podium met een sloot erlangs op 't Torp, genomen in 2016 (foto: Archeologie West-Friesland).

In Oostzaan zijn meerdere archeologische onderzoeken uitgevoerd in de omgeving van de Kerkbuurt.[77] Tijdens dit onderzoek zijn verscheidene plattegronden van kleine huizen gevonden uit de 15de en 16de eeuw. De wanden van deze structuren bestonden uit zodenbanen. Bij een van de ophoogde delen waar een huis opstond, werd een zodenbaan onderscheiden die de sloot flankeerde (afb. 48). Dit werd door de onderzoekers geïnterpreteerd als een verstevigde slootkant.[78] Mogelijk vormt deze baan de begrenzing van een huispodium. Ook hier vormen losse kleine ophogingen de basis voor een grote terp. In eerste instantie legde men aan weerszijden van de huidige Kerkbuurt twee grotere terpen aan en vanaf de 16de eeuw groeide deze uit tot een langgerekte ophoging ter hoogte van het dorpslint.[79]

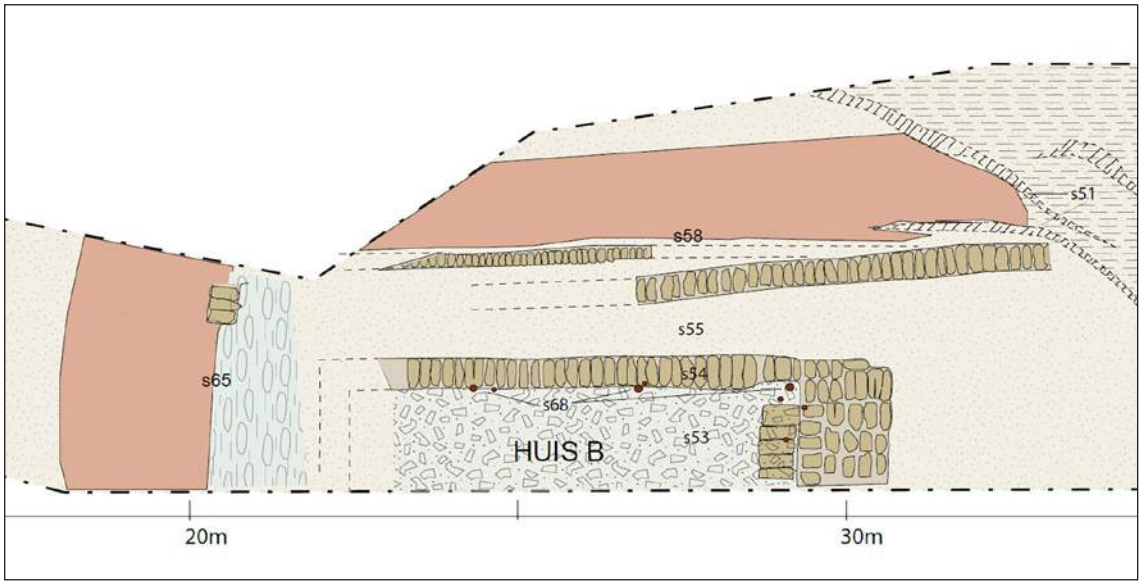

Afbeelding 48. Laatmiddeleeuwse huisplattegrond in de Kerkbuurt van Oostzaan. Mogelijk zijn de zodenbanen langs de sloot het restant van een podium waar het huis opstond (naar Kleij 2003, fig. 3.2).

77 Kleij 2003, 2013.
78 Kleij 2003, 13.
79 Kleij 2013, 61-64.

In West-Friesland zijn na het veldonderzoek aan de Westerkerkweg nog meerdere met zoden verstevigde huispodia ontdekt. Zo kwamen aan de Zesstedenweg in Grootebroek twee podia tevoorschijn die aan de basis stonden van een ophoging van grotere omvang (afb. 49).[80] Het onderzoek moet nog worden uitgewerkt, maar een voorlopige determinatie van de vondsten uit het ophogingsmateriaal dateren de podia in de 14de en/of 15de eeuw.

Afbeelding 49. Het noordprofiel tijdens onderzoek langs de Zesstedenweg in Grootebroek. Zichtbaar zijn twee opvolgende podia met een ondiepe sloot ertussen.

Verhoogde huisplaatsen zijn al veel langer bekend in de regio.[81] Mogelijk is een deel van deze verhogingen ook wel verstevigd geweest met zoden. Deze werden misschien tijdens het veldwerk niet herkend, doordat ze van materiaal waren gestoken die erg op de opgehoogde grond lijkt, of doordat ze door latere graafwerkzaamheden verstoord raakte. Een andere optie is dat meerdere manieren werden gehanteerd om de ophoging te verstevigen. In Schellinkhout werd in 2015 een verhoogde laatmiddeleeuwse huisplaats onderzocht.[82] Langs de zijdes van de ophoging kwamen grote leembrokken en een vlechtwerkconstructie tevoorschijn die mogelijk als functie hadden om de zijkant van de ophoging tegen erosie te beschermen.[83] Op basis hiervan kan de vraag gesteld worden of de huispodia bekleed met zoden wezenlijk anders zijn dan de eerder onderzochte 'huisterpen'.

Op het eerste gezicht leek het huispodium aan de Westerkerkweg een beetje een vreemde eend in de bijt, zowel geografisch als qua datering, maar bij een nadere beschouwing is dat niet zo. De ligging is misschien ver weg van het Fries-Groningse kerngebied en ook de datering is jonger dan de huispodia die daar aan de basis stonden van de terpen en wierden, maar bovengenoemde voorbeelden uit Noord-Holland laten zien dat het fenomeen mogelijk meer wijdverbreid was in de Late Middeleeuwen, dan werd gedacht.

80 Project 431, Archeologie West-Friesland.
81 Zie bijvoorbeeld Schrickx 2009.
82 AWF project 411, nog niet gepubliceerd.
83 Mondelinge mededeling C.P. Schrickx. Het onderzoek is nog niet volledig uitgewerkt. Het is ook mogelijk dat het om een vlechtwerkwand gaat die van het huis afkomstig is.

Hypothese opschuivende assen

Een belangrijke vraag is waarom hier langs de Westerkerkweg pas rond 1400 een huispodium werd opgeworpen terwijl dit deel van West-Friesland al in de 12de eeuw was ontgonnen. Mogelijk is het antwoord te vinden in de afwijkende loop van de bewoning rond Hem en Venhuizen en de datering van de kerken in beide dorpen. In Venhuizen concentreert de bewoning op de historische kaarten zich langs de oost-west georiënteerde Westerkerkweg en de Kerkweg haaks daarop. De Kerkweg hoekt aan de noordzijde weer om naar de Buurt, die doorloopt tot aan de Zuiderdijk. Aan de westzijde van de Westerkerkweg hoekt de weg om naar Twijver richting het zuiden - waarlangs ook gewoond wordt - en dan vervolgens weer naar het Westeinde bij Hem. In de Nederlands Hervormde kerk van Hem is in 1967 en 1972 archeologisch onderzoek uitgevoerd.[84] Binnenin de kerk werden resten gevonden van een tufstenen voorganger. Daarnaast kwam een rode zandstenen sarcofaag en een niet bijpassende deksel uit de kerk tevoorschijn (afb. 50).

Afbeelding 50. Het gebruik van tufsteen en de vondst van een zandstenen sarcofaag en (niet bijpassende) deksel in de kerk van Hem, doen vermoeden dat de kerk tijdens of rond de ontginning in de 12de eeuw is gebouwd.

Op basis van deze gegevens is op te maken dat de kerk hoogstwaarschijnlijk al tijdens de ontginning in de 12de eeuw op deze plek is gebouwd. Over de kerk van Venhuizen is minder bekend. Men gaat er vanuit dat het schip in de laatste kwart van de 15de eeuw is gebouwd, maar waar dat op is gebaseerd is niet duidelijk.[85] Boon meent dat de kerk een voorloper langs de Kadijk heeft gehad en dat de huidige kerk vanuit het zuiden is verplaatst.[86]

De suggestie dat de oudste bewoning zich in het verlengde van Hem langs de Kadijk bevond, is aannemelijk. Mogelijk werden tijdens of vlak na de ontginning langs deze binnenkade de kerken gebouwd en woonden de inwoners van Hem en Venhuizen – misschien wat meer verspreid - langs dit lint. Wellicht kreeg men al vrij snel na de ontginning te maken met wateroverlast. Door de ontwatering van het veen klonk het in en oxideerde de top waardoor het maaiveld daalde. Mogelijk werd door deze daling de onderliggende grote getijde-inversierug als verhoging in het landschap zichtbaar. Het dorp Hem ligt bovenop deze rug, maar het oostelijk deel van de Kadijk

84 Numan 2005, 200.
85 Numan 2005, 207.
86 Mondelinge mededeling J. de Bruin, archivaris WFA.

ligt in een lager liggend komgebied.[87] Mogelijk werd al vrij snel ingezien dat lokaal ophogen geen zin had en werd de rigoureuze beslissing genomen om het dorp naar het noorden toe te verplaatsen (afb. 51). Ten zuiden van de Kadijk zijn ook enkele laatmiddeleeuwse vindplaatsen aanwezig, mogelijk verplaatste een kleiner deel van de bewoning (tijdelijk) naar het zuiden. Op de bodemkaart van Du Burck is te zien dat het hele gebied langs de Hemmerbuurt en Westeinde bestaat uit 'zavelige of kleiige oude cultuurgrond', wat betekent dat de terreinen zijn opgehoogd.[88] Mogelijk waren de hoger liggende delen op de rug aldaar niet hoog genoeg en was men genoodzaakt om later ook hier de percelen op te hogen.[89]

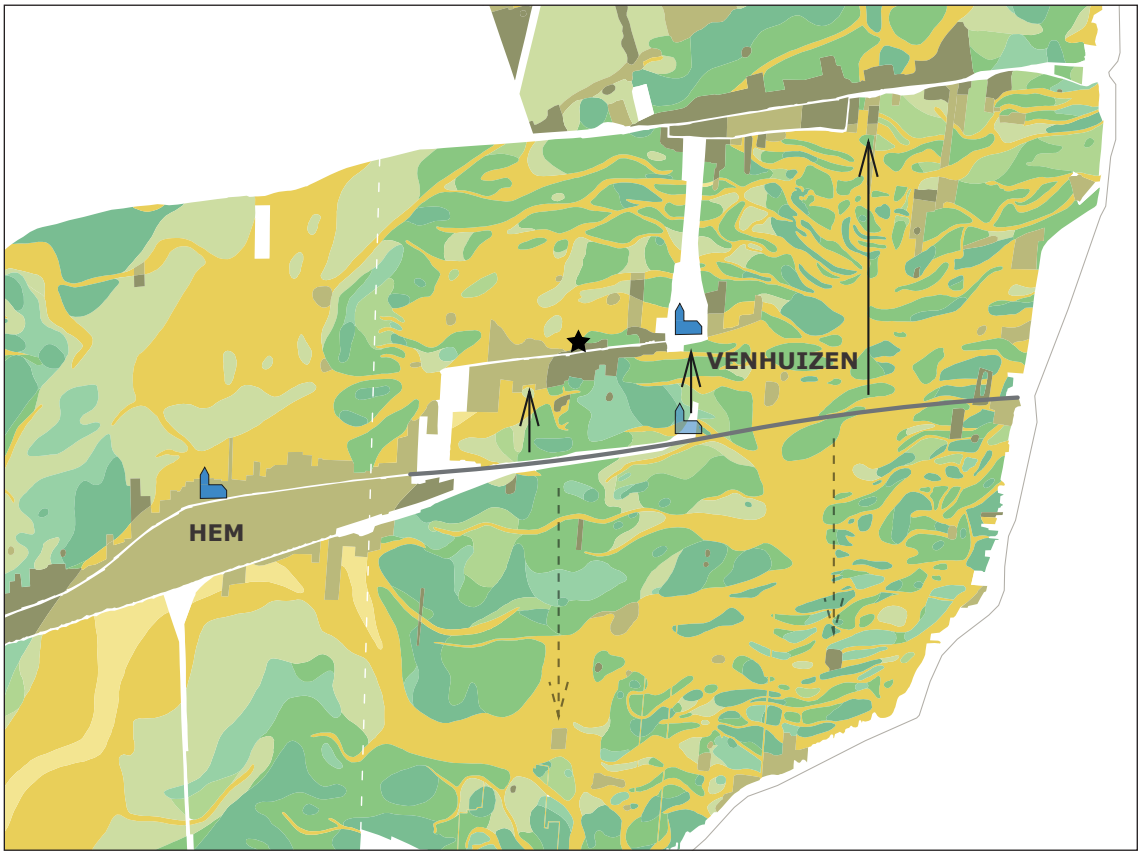

Afbeelding 51. Bewoningsmodel: Mogelijk woonde de inwoners van zowel Hem als Venhuizen in de 12de eeuw langs de Kadijk en moesten de Venhuizenaren door maaivelddaling en toenemende vernatting opschuiven naar hogere delen. Op de bodemkaart van Du Burck (1955) is mooi zichtbaar hoe Hem al op een hogere rug van zand en zavel ligt en het oostelijk deel van de Kadijk meer in een komgebied. De bruingrijze delen, de zogenaamde 'oude cultuurgronden' werden voornamelijk in de Middeleeuwen opgeworpen en zijn mogelijk een indicatie voor aanhoudende wateroverlast. De aanwezige oude cultuurgronden ten zuiden van de Kadijk zijn mogelijk als een gevolg van dezelfde vernatting en verplaatsing opgeworpen.

Latere bewoning

Aanwijzingen dat het terrein continu bewoond werd, ontbreken op basis van de materiële cultuur. Mogelijk bestaat een hiaat tussen het eind van de 15de en de bewoning in de 16de eeuw. In de tweede helft van de 16de eeuw wordt het terrein mogelijk weer in gebruik genomen als woongrond. Gezien de breedte van het bewoonbare deel in die periode is het waarschijnlijk dat hier een Westfries langhuis stond en nog geen stolpboerderij (afb. 52).

87 Op de bodemkaart van Du Burck (1955) staat het gebied rond Hem aangegeven als 'kreekruggrond met zwaarder dek' het gebied langs de Kadijk aan de oostzijde bevat vooral 'overgangsgronden met kleiondergrond'.

88 Du Burck 1955.

89 Mogelijk viel de eerste ophoging op de rug samen met de tweede ophoging van het podium aan de Westerkerkweg. Dit gebeurde ergens tussen 1350 en 1450.

Afbeelding 52. Waarschijnlijk stond voor de bouw van de stolpboerdij in de 17de eeuw een langhuis op het terrein. Hier een karakteristiek langhuis in Oosterleek (foto: RCE, objectnummer117.231).

De datering van de oudste stolpboerderij is onduidelijk. Mogelijk werd deze al in de 17de eeuw gebouwd. Het betrof een Westfriese stolp met een vierkant van ca. 8 m x 8 m (afb. 53). De woonruimte bevond zich aan de westzijde haaks op het lint, de stal lag aan de achterkant aan de noordzijde. Aan de oostzijde was de dars aanwezig, zoals gebruikelijk aan de straatkant. Het uitstekende staartstuk, zichtbaar op de kadastrale minuut aan de noordoostzijde, is een extra staldeel dat vermoedelijk later werd aangebouwd. Binnen dit deel was waarschijnlijk een dubbele regel aanwezig met een deel voor jongvee. De aanbouw vond vermoedelijk plaats in de late 18de of 19de eeuw toen veel boerenbedrijven overgingen van een gemengd bedrijf naar een boerderij die meer op veeteelt voor zuivelproductie was gericht. De oude stolpboerderij brandde helaas af en op dezelfde plek werd een nieuwe kleinere stolp gebouwd in 1923. Informatie hierover is te vinden in de paragraaf over bouwhistorie.[90]

90 Paragraaf 2.4.

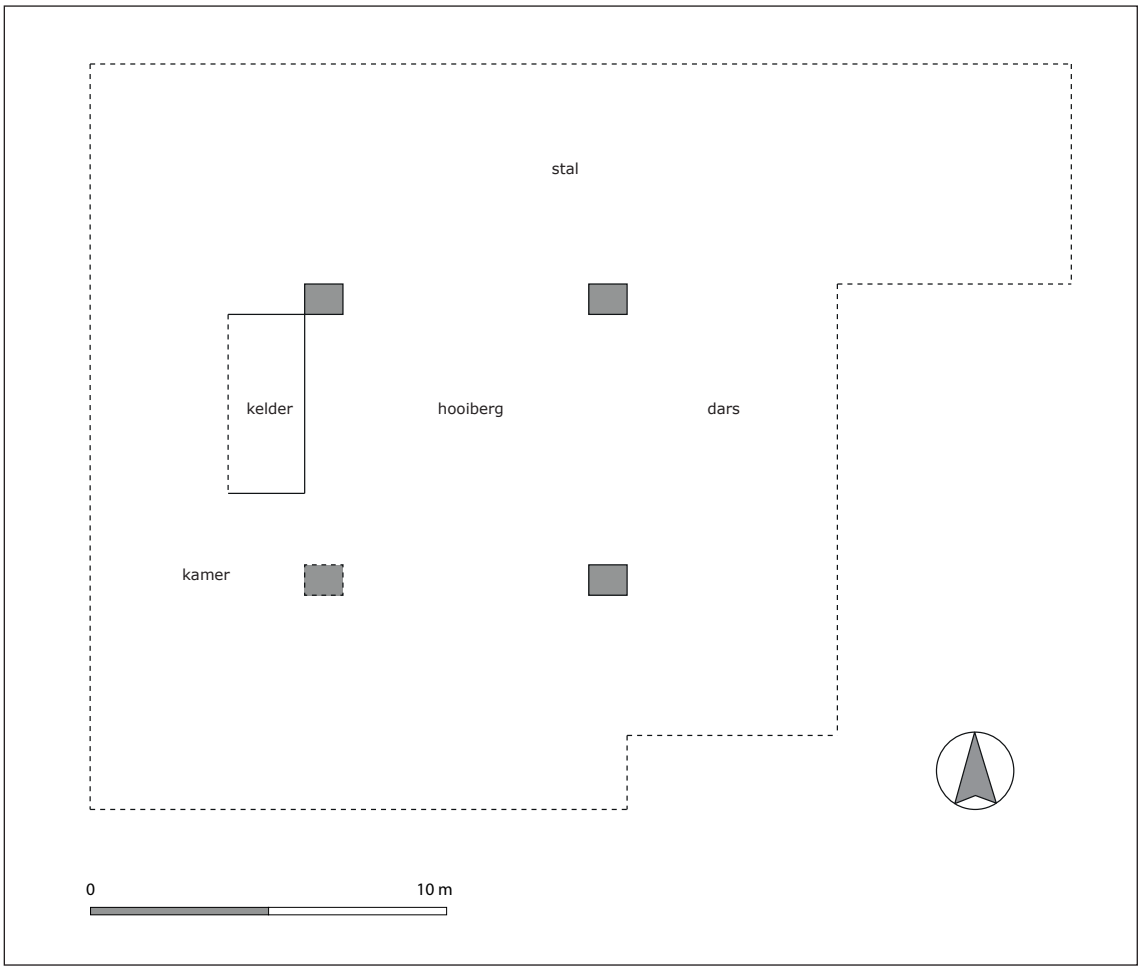

Afbeelding 53. Reconstructie van de maatvoering en indeling van de stolpboerderij. De gestippelde lijnen zijn niet zeker maar aannemelijk. Het noorden is boven. Schaal 1:200.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

1. De bewoningssporen tussen de 12de eeuw tot de bouw van de stolpboerderij
1.1 Zijn sporen uit de 12de-16de eeuw aanwezig?
Ja. Onder andere een laatmiddeleeuws opgehoogde huisplaats, een zogenaamd podium, waarop mogelijk diverse opeenvolgende huizen hebben gestaan. Meer informatie is te vinden in paragraaf 4.4.

1.2 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Venhuizen?
De oudste middeleeuwse sporen – het podium – dateren rond 1400. Het is waarschijnlijk dat nog oudere sporen vanaf de 12de eeuw onder het podium doorlopen. Wat dit betekent voor Venhuizen is in de synthese (hoofdstuk 5) te lezen.

1.3 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?
De sporen duiden op bewoning.

1.4 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?
Rond 1400 wordt de verhoogde huisplaats opgeworpen. Meerdere ophogingen zijn onderscheiden, maar het is lastig om aan te geven hoeveel tijd er steeds tussen de ophoging zit. Er lijken twee gescheiden woonfasen te bestaan. Meer informatie is te vinden in paragraaf 4.4 en hoofdstuk 5.

1.5 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/ verkaveling?
Sporen uit de ontginningsperiode zijn niet gevonden.

1.6 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveau's, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?
Slechts twee restanten van mogelijke kleivloeren zijn gevonden. Het gebrek aan sporen van huizen zegt iets over de bouwwijze. Mogelijke verklaringen worden gegeven in paragraaf 4.4.

1.7 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of twee erven?
De inrichting van het erf is slechts in beperkte mate te reconstrueren. Het gaat vermoedelijk om een erf dat zich in de loop der tijd uitbreidt. Meer informatie is te vinden in paragraaf 4.4.

1.8 Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse bewoning verder van het lint af, zoals in Enkhuizen (Albert Heijn uitbreiding, Westeinde 107) en in Zwaag eerder is waargenomen?[91]
Niet echt. De rand van het middeleeuws podium lag slechts enkele meters van het lint af.

2. De stolpboerderij
2.1 Wanneer is deze boerderij gebouwd?
De oudste stolp is vermoedelijk in de 17de eeuw gebouwd.

91 Albert Heijn uitbreiding: Duijn 2016; Westeinde 107: Gerritsen & Duijn 2014.

2.2 Hoe is deze boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?
De boerderij is vermoedelijk licht gefundeerd geweest. Resten van de fundering van de wanden zijn niet gevonden, maar deze lagen mogelijk buiten het ontgraven deel.

2.3 Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden?
De indeling wordt uitgebreid beschreven in paragraaf 4.5 en hoofdstuk 5.

2.4 Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, aanlegplaatsen van schuiten etc.
De waterput, die altijd tussen de vierkantspoeren ter hoogte van het staldeel aanwezig is, raakte vermoedelijk verstoord bij de bouw of sloop van de septic tank aan deze zijde. Waterkelders en dergelijke ontbreken, maar liggen mogelijk buiten het onderzochte deel.

2.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?
Nee helaas niet.

3. Vondstmateriaal
3.1 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?
Helaas is weinig vondstmateriaal geborgen. Mogelijk zijn voornamelijk de sloten of afvalkuilen buiten het ontgraven deel gebruikt als dumplocatie voor afval.

4. Bronstijd
4.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Zo ja, duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of andere activiteiten? Kunnen de sporen nader worden gedateerd?
Ja. Enkele sporen uit de Bronstijd zijn gevonden. Gezien de sporendichtheid valt niet uit te sluiten dat er in de directe omgeving is gewoond. De sporen kunnen niet nader worden gedateerd. Meer informatie is te vinden in paragraaf 4.2.

4.2 Zijn sporen of structuren aanwezig die duiden op agrarische activiteiten? Uit welke periode dateren deze sporen?
Een ploegbodem met eergetouwkrassen is gevonden. Deze dateren waarschijnlijk in de Midden Bronstijd. Meer informatie is te vinden in paragraaf 4.2.

7. Literatuur

Besteman, J.C., 1990. North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turning?, in J.C. Besteman/J.M. Bos/H.A. Heidinga (eds.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht.

Boon, P., 1986. *Tussen Hondenhemel en Munnickay: schetsen uit de geschiedenis van Hem, Oosterleek, Schellinkhout, Venhuizen en Wijdenes*. Andijk.

Boon, P., 1991. Voorland en inlagen. De Westfriese strijd tegen het buitenwater, in *West-Frieslands Oud en Nieuw* 58, 78-111.

Burck, P. du, 1955. De bodemgesteldheid van de gemeente Venhuizen. *Stiboka Rapport / Stichting voor Bodemkartering* no. 406. Wageningen.

Gerritsen, S., 2013. De schaduw van Hooge Werffe. Archeologisch onderzoek langs een vergeten middeleeuwse bewoningsas aan de Zuidergouw in Ursem, gemeente Koggenland. *West-Friese Archeologische Rapporten* 51. Hoorn.

Gerritsen, S., 2014. Kringen op de bodem van de berging. Resultaten van het archeologisch onderzoek binnen de plangebieden Blokdijk, Burg. J. Zijpweg (gem. Drechterland) en Kooiland (gem. Medemblik) in West-Friesland. *West-Friese Archeologische Rapporten* 77. Hoorn.

Gerritsen, S., 2016. Huizen op en onder de dijk. Twee middeleeuwse vindplaatsen langs de Zuiderdijk. In: M.H. Bartels (red.). *Dwars door de dijk. Archeologie en geschiedenis van de Westfriese Omringdijk tussen Hoorn en Enkhuizen*, Hoorn, 308-320.

Gerritsen, S., in prep. voorlopige titel: Wonen aan een wiel. Archeologisch onderzoek naar de middeleeuwse doorbraak van de Klamdijk en de 17de eeuwse nederzetting Lutjeschardam vlakbij Schardam in de gemeente Edam-Volendam.

Gerritsen, S. & D.M. Duijn, 2014. Bronstijd greppels en een middeleeuwse terp. Inventariserend en aanvullend archeologisch onderzoek aan Westeinde 107, gemeente Enkhuizen. *West-Friese Archeologische Rapporten* 66. Hoorn.

Gerritsen, S., C. van der Linde, J. Leek. L. Kootker, 2017. Van het voorland verdwenen. Archeologisch onderzoek rond het kerkhof van laatmiddeleeuws Almersdorp, vlakbij Opperdoes gemeente Medemblik. *Noord-Hollandse Archeologische Publicaties*-2. Castricum.

Gerritsen, S. & C.P. Schrickx, 2014. Kringgreppels rond De Leeuwenhalm. Archeologisch onderzoek naar resten uit de Bronstijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd op het terrein van het oude Postkantoor (Hoofdstaat 17-19 en 23-29) in Bovenkarspel, gemeente Stede Broec. *West-Friese Archeologische Rapporten* 60. Hoorn.

Doesburg, J. van, 2014. Middeleeuwse huisplattegronden in West- en Midden-Nederland. In: A.G. Lange, E.M. Theunissen, J.H.C. Deeben, J. van Doesburg, J. Bouwmeester en T. de Groot (red.). *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis*. Amersfoort.

Duin, M.H., 2016. Middeleeuwse sporen onder een 16de-eeuwse nieuwbouwwijk. Archeologisch onderzoek langs de westzijde van de Raamstraat in Enkhuizen. *West-Friese Archeologische Rapporten* 89. Hoorn.

Es, W.A. van, 1973. Terp Research; with Particular Reference to a Medieval Terp at Den Helder, Province of North Holland, in: *BROB*, jaargang 23, 337-345. Amersfoort.

Kleij, P., 2003. Oostzaan Kerkbuurt, aanvullend archeologisch onderzoek. *Hollandia reeks* 28. Zaandijk.

Kleij, P., 2013. Het land van de zeerover en de kruidenier. Archeologisch onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van Oostzaan, een dorp in het Noord-Hollandse veen. *Archeologie in Noord-Holland* 4. Hoorn.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands). *Mededelingen Rijks Geologische Dienst 36(3):* 111-160.

Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong (red.), 2003. *De ondergrond van Nederland*. Geologie van Nederland 7. Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO, Utrecht.

Nicolay, J.A.W., 2010. Terpbewoning in oostelijk Friesland. Twee opgravingen in het voormalige kweldergebied van Oostergo. *Groningen Archaeological Studies* Volume 10. Groningen.

Numan, A.M., 2005. *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200*. Zutphen.

Postma, D., 2015. Het zodenhuis van Firdgum. Middeleeuwse boerderijbouw in het Friese kustgebied tussen 400 en 1300. Groningen.

Ruitenberg, P., 1984. Van de Watermesien tot Elba. Dorpsleven Hem-Venhuizen 1900 – 1940.

Roessingh, W. & E. Lohof, 2011. *Bronstijdboeren op de kwelders. Archeologisch onderzoek in Enkhuizen- Kadijken*. ADC-monografie 11. ADC Archeoprojecten, Amersfoort.

Schrickx, C.P., 2006. Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winston bioscoop te Hoorn (campagne 2004). De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6. *Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn* 3. Hoorn.

Schrickx, C.P., 2009. Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn). De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66. *Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn* 5. Hoorn.

Verduin, J. & M. Bartels, 2015. Archeologische Quickscan Plangebied: Westerkerkweg 36, Venhuizen, gemeente Drechterland, Adviesnummer: 15021.

Verduin, J., 2015. Programma van Eisen: Westerkerkweg 36, Venhuizen.

Weerts, H.J.T., P. Cleveringa, J.H.J. Ebbing, F.D. de Lang & W.E. Westerhoff, 2000. *De lithostratigrafische indeling van Nederland. Formaties uit het Tertiair en Kwartair*. TNOrapport 00-95-A. NITG-TNO, Utrecht.

IJzereef, G.F. & J.F. van Regteren Altena, 1991. Nederzettingen uit de Midden en Late Bronstijd bij Andijk en Bovenkarspel. In: Fokkens, H. & N. Roymans. *Nederzettingen uit de Bronstijd en de Vroege IJzertijd in de Lage Landen*. Nederlandse Archeologische Rapporten 13, Amersfoort.

Zijverden, W. van, 2017. *After the deluge. A paleogeographical reconstruction of bronze age West-Frisia (2000-800 BC)*. Leiden.

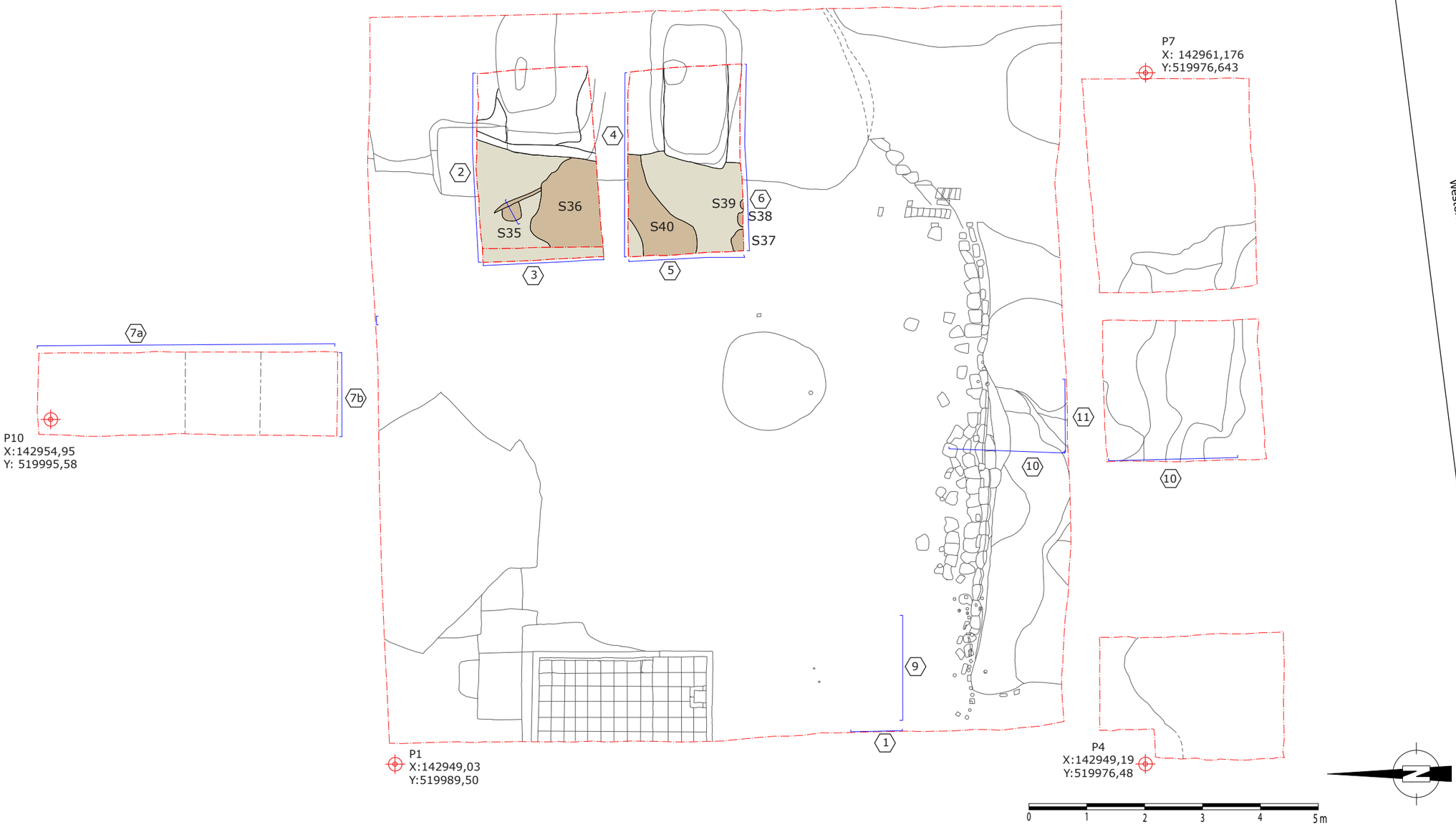

S 08 spoornummer

1 profielnummer

contour werkput

locatie profiel

grondspoor

grondslagpunt

natuurlijke klei

vlak 2

Fase 1: Bronstijd

Bijlage 1

Drechterland, Westerkerkweg 36, Venhuizen

Project 408

OM-nummer 66365

Tekenaar: M. Kossen / H. de Weerd

Schaal 1:75 (A3)

© Archeologie West-Friesland

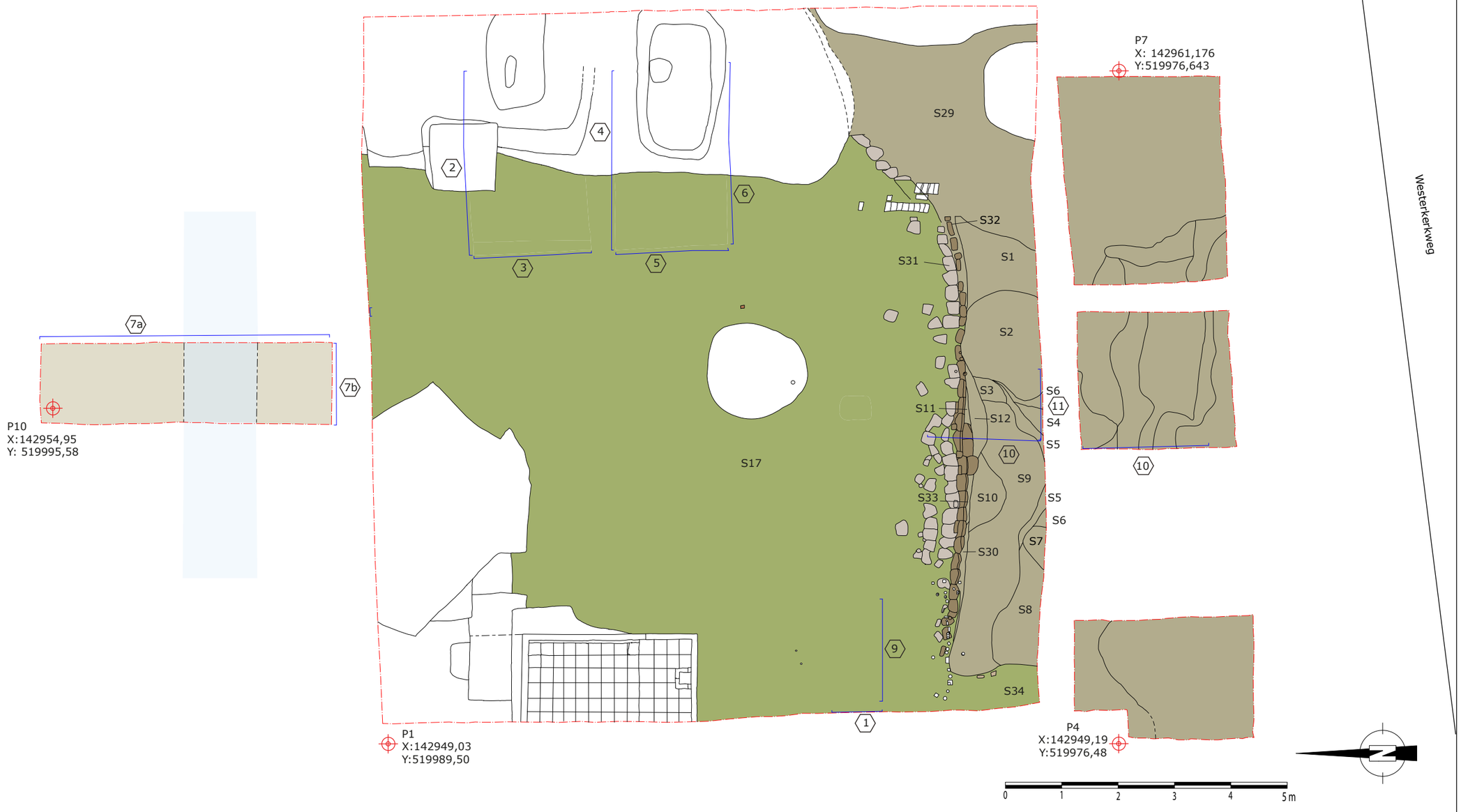

S 08 spoornummer

1 profielnummer

locatie profiel

grondslagpunt

contour werkput

gedempte sloot

reconstructie sloot

afvallaag

hout

grondspoor

plaggen, bruingrijs

plaggen, grijs

ophogingslaag

Fase 3b: 14de & 15de eeuw

Bijlage 2

Drechterland, Westerkerkweg 36, Venhuizen

Project 408

OM-nummer 66365

Tekenaar: M. Kossen / H. de Weerd

Schaal 1:75 (A3)

© Archeologie West-Friesland

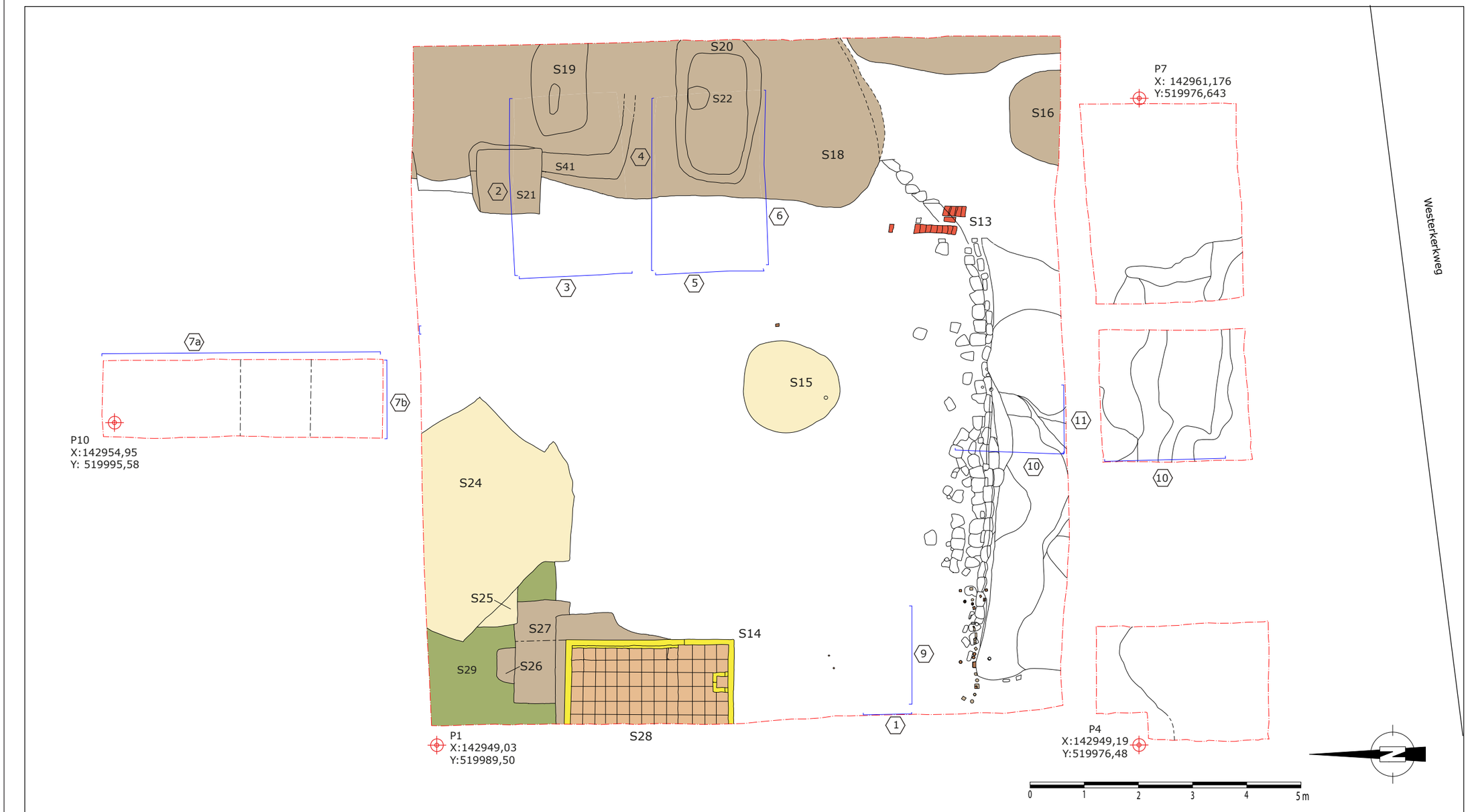

S 08 spoornummer

1 profielnummer

locatie profiel

grondslagpunt

contour werkput

grondspoor

kelder

vloer

ophogingslaag

recente verstoring

hout

muur

Fase 4: Nieuwe Tijd

Bijlage 3

Drechterland, Westerkerkweg 36, Venhuizen

Project 408

OM-nummer 66365

Tekenaar: M. Kossen / H. de Weerd

Schaal 1:75 (A3)

© Archeologie West-Friesland

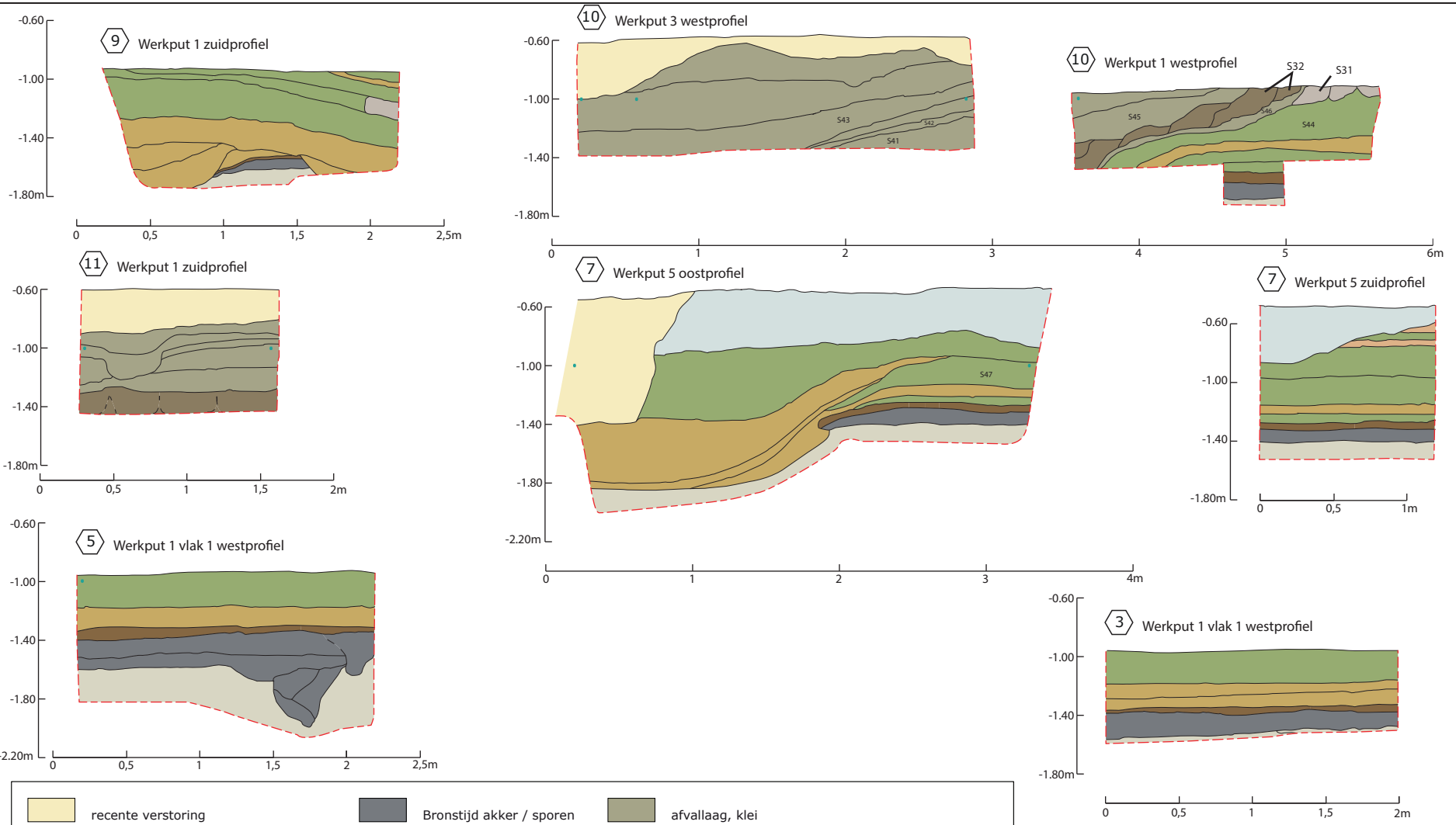

Profielen	Bijlage 4
Drechterland, Westerkerkweg 36, Venhuizen	
Project 408	OM-nr 66365
Schaal 1:40 (A4)	
© Archeologie West-Friesland	

Bijlage 5: Determinatielijst keramiek

Vnr	Complex	Compl.dat.	Materiaal	C	Vorm	Typenr	Rand	Overig	Tot.	MAE	Objectdat.	Opmerkingen
V002	dumplaag rand podium, S3	1300-1500	kogelpot aw		kogelpot	kp-kog-	0	1	1			bezemstreek, zandmagering
V004	dumplaag rand podium, S4	1300-1500	blauwgrijs aw		indet	bg-	0	1	1			paffrath?
V005	ophoging podium, S17	1300-1350	kogelpot aw		kogelpot	kp-kog-	0	5	5		1300-1325	fijn gemagerd, laat kogelpot
V005	ophoging podium, S17	1300-1350	kogelpot aw		kogelpot	kp-kog-	0	1	1			bezemstreek, zandmagering
V005	ophoging podium, S17	1300-1350	steengoed 2		indet	s2-	0	1	1			
V005	ophoging podium, S17	1300-1350	steengoed 1		kan	s1-kan-	0	1	1		1300-1550	Siegburg
V005	ophoging podium, S17	1300-1350	roodbakkend aw		grape	r-gra-	0	1	1			spaarzaam geglazuurd
V005	ophoging podium, S17	1300-1350	roodbakkend aw		indet	r-	0	3	3			spaarzaam geglazuurd
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		steengoed 1		kan	s1-kan-	0	1	1		1300-1550	Siegburg
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		steengoed 2		kan	s2-kan-	0	1	1			
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		roodbakkend aw		indet	r-	0	3	3			spaarzaam geglazuurd
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		industrieel wit		bord	iw-bor-	0	3	3	1		
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-1	1	0	1	1	1375-1575	
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		indet		indet		0	1	1			lijkt wat op paffrath, maar met grove magering
V008	aanleg ter hoogte van dumplaag		indet		indet		0	1	1			dakpanbaksel, maar dan in rechte hoek
V009	aanleg		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-4	2	0	2		1550-1650	
V009	aanleg		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-	0	1	1			
V009	aanleg		roodbakkend aw		indet	r-	1	2	3			spaarzaam geglazuurd
V009	aanleg		majolica		bord	m-bor-	0	1	1			
V009	aanleg		steengoed 2		kan	s2-kan-	0	1	0			
V009	aanleg		steengoed 2		indet	s2-	0	1	1			Westerwald
V009	aanleg		steengoed 2		kan	s2-kan-	0	1	1			
V009	aanleg		europees porselein		bord	ep-bor-	1	0	1			
V012	aanleg laatste deel werkput		witbakkend aw		bakpan	w-bak-5	2	1	1	1	1550-1625	
V012	aanleg laatste deel werkput		roodbakkend aw		indet	r-	0	2	2	2		
V012	aanleg laatste deel werkput		faience		bord	f-bor-	1	0	1		1700-1800	
V015	aanleg		roodbakkend aw		indet	r-	0	4	4	3		spaarzaam geglazuurd
V015	aanleg		roodbakkend aw		grape	r-gra-	0	1	1			spaarzaam geglazuurd

V015	aanleg		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-5	1	0	1			spaarzaam geglazuurd
V015	aanleg		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-	0	1	1			spaarzaam geglazuurd
V015	aanleg		witbakkend aw		indet	w-	0	1	1			
V016	aanleg, ook uit verstoring		roodbakkend aw		indet	r-	0	2	2			spaarzaam geglazuurd
V016	aanleg, ook uit verstoring		roodbakkend aw		indet	r-	0	1	1			
V017	uit kelder en uitbraak		steengoed 2		fles	s2-fle-3	1	7	8	4		mineraalwaterfles
V017	uit kelder en uitbraak		steengoed 2	01	fles	s2-fle-3	1	0	1			met wapen en tekst RHEIN:PREUSSEN
V017	uit kelder en uitbraak		steengoed 2	02	fles	s2-fle-3	1	0	1			met wapen en tekst EMSER KRAENCHES WASSER
V017	uit kelder en uitbraak		steengoed 2		pot	s2-pot-	2	1	3	1		
V017	uit kelder en uitbraak		roodbakkend aw		indet	r-	2	2	4			
V017	uit kelder en uitbraak		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-1	1	0	1			
V017	uit kelder en uitbraak		roodbakkend aw		kom	r-kom-	2	0	2	1		
V017	uit kelder en uitbraak		witbakkend aw		indet	w-	0	2	2	1		
V017	uit kelder en uitbraak		kleipijp		pijpenkop		0	1	1		rond 1900	
V018	verdieping noordelijk deel		roodbakkend aw		indet	r-	0	2	2			
V018	verdieping noordelijk deel		roodbakkend aw		indet	r-	1	0	1			spaarzaam geglazuurd
V018	verdieping noordelijk deel		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-	0	1	1			
V018	verdieping noordelijk deel		roodbakkend aw		bord	r-bor-	0	1	1			gele slibversiering met cirkel en golf
V018	verdieping noordelijk deel		faience		bord	f-bor-	1	0	1			
V020	verdiepen zuidelijk deel		roodbakkend aw		indet	r-	0	2	2			
V021	schaven vlak, S17		indet				0	0	0			gaemorveerd, bleek hout te zijn
V022	schaven vlak, S16	1525-1575	roodbakkend aw		bakpan	r-bak-5	1	0	1		na 1500	
V022	schaven vlak, S16	1525-1575	witbakkend aw		kom	w-kom-	0	8	8	2	na 1500	
V022	schaven vlak, S16	1525-1575	roodbakkend aw		indet	r-	0	12	12			
V023	aanleg		roodbakkend aw		indet	r-	0	2	2			
V023	aanleg		roodbakkend aw		bakpan	r-bak	1	2	3			
V023	aanleg		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-1	1	0	1			
V023	aanleg		indet		indet							
V023	aanleg		kogelpot aw		bakpan	kg-bak-	1	0	1			
V024	uit me laag tegen podium		kogelpot aw		indet	kg-	0	1	1			bezemstreek versiering
V024	uit me laag tegen podium		steengoed 1		indet	s1-	0	1	1			Siegburg

V026	S47		kogelpot aw		indet	kg-	0	2	2	1		fijn gemagerd
V027	S41		kogelpot aw		indet	kg-	0	1	1	1		fijn gemagerd
V028	S42		roodbakkend aw		grape	r-gra-	0	1	1			spaarzaam geglazuurd
V029	S43		roodbakkend aw		grape	r-gra-	0	2	2	2		spaarzaam geglazuurd
V029	S43		roodbakkend aw		indet	r-	0	4	4			spaarzaam geglazuurd
V030	S44		kogelpot aw		kogelpot	kp-kog-	0	2	2			grof gemagerd
V030	S44		roodbakkend aw		grape	r-gra-22	2	0	2	2	1450-1500	spaarzaam geglazuurd
V030	S44		roodbakkend aw		indet	r-	2	5	7			spaarzaam geglazuurd
V030	S44		roodbakkend aw		grape	r-gra	0	2	0			spaarzaam geglazuurd
V031	S45		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-	1	1	1			spaarzaam geglazuurd
V031	S45		roodbakkend aw		indet	r-	0	3	3			spaarzaam geglazuurd
V031	S45		indet		indet		0	0	0			frummel, huttenleem? Prehisterie?
V032	S46		roodbakkend aw		indet	r-	1	0	1			grape? Spaarzaam geglazuurd
V033	aanleg werkput 3		roodbakkend aw		grape	r-gra-	0	1	1			spaarzaam geglazuurd
V033	aanleg werkput 3		roodbakkend aw		grape	r-gra-	0	2	1			
V033	aanleg werkput 3		roodbakkend aw		bakpan	r-bak-	0	1	1			spaarzaam geglazuurd
V033	aanleg werkput 3		roodbakkend aw		indet	r-	0	5	5	3		spaarzaam geglazuurd
V033	aanleg werkput 3		roodbakkend aw		indet	r-	0	1	1			
V033	aanleg werkput 3		kogelpot aw		kogelpot	kp-kog-	0	1	1			bezemstreek, zandmagering

Bijlage 6: Determinatielijst metaal

Vnr	Complex	M (ondernummer)	Materiaal	Vorm	n	Datering	afmetingen	opmerkingen
0	vnummer onbekend		lood	indet	1		L: 2,5 cm	frummel
0	vnummer onbekend		lood	indet	1		L: ca 4 cm (uitgevouwen ingeschat)	taps toelopen plaatje omgevouwen tot haakje, gekrast aan bovenzijde
3	S1, me laag		ijzer	indet	1			slecht geconserveerd
5	S17, aanleg terpophoging?	M01	biljoen	munt	1	1544-1556	D: 13 mm 0,41g	Hollandse penning? Dordrecht of Nijmegen (sterk versleten, weinig details)
7	Stort	M01	zilver	munt	1	1691	26 mm 3,69 g	ruiterschelling Nijmegen stadswapen met tweekoppige adelaar tussen 6 en S/
7	Stort		lood	vislood	1		D: ca. 8 mm, L: 11 mm	mogelijk netverzwaring

7	Stort		messing	plaatje	1	1936/1937	L: > 3 cm	rijwielbelastingplaatje
7	Stort		koper	ketel	1			randfragment ketel
7	Stort		lood	indet	1		L: 2 cm, B: 1 cm	frummel
7	Stort		koper	ring	1		D: 35 mm	
7	Stort		koper	ring	1		D: 28 mm	
7	Stort		brons	munt	1	1964	D: 17 mm	
7	Stort		messing	angel	1		L: 4,5 cm	
7	Stort		messing	beslag	1		L: 2 cm, B: 1 cm	plat met twee bevestigingsstrips aan achterzijde, oogt subrecent
7	Stort	M02	koper	gesp	1		Lgesp: 3,5 cm, Bmax: 2,5 cm	dubbel D vormige gesp met angel en beslagplaat
7	Stort		brons, ijzer	indet	1		D:21 mm	rond plaatje met conisch gevormd gat, ijzer in gat
7	Stort		messing	strip	1		L: 4,5 cm	
7	Stort	M04	messing	beslag	1		L: 2,5 cm, B: 16 mm	versierd met driehoekig bladermotief en kruis met puntversiering
7	Stort		ijzer	indet	1		L: 16 mm	frummel
7	Stort		koper	munt	1	1767	D: 21 mm	duit, Zeeland
7	Stort		koper	munt	1	1766	D: 21 mm	duit, Zeeland
7	Stort		koper	munt	1	1826	D: 21 mm	
7	Stort	M03	zilver	pijpenwroeter	1		Bpaard: 2,5 cm	bovenzijde pijpenwroeter met paard, onderzijde afgebroken
13	aanleg schaven vlak		ijzer?	mesheft?	1		L: 9,5 cm	slecht geconserveerd
14	wp 2, verdiepen		messing	gesp	1	ME?	L: 18 mm, B: 14 mm	versiering van bolletjes aan uiteinden, en vier punten ingeslagen
17	uit kelder		ijzer	hengsel	1		L ca 20 cm	rond ijzeren hengsel met plat uiteinde met gat voor bevestiging aan emmer
18	wp 1, verdiepen		ijzer	duim?	1		Lmax: 8,5 cm	duim met oog aan uiteinde (D: 2 cm)
25	wp 1, aanleg algemeen		messing	tapkraan	1		B: 4 cm	bovenzijde tapkraan
25	wp 1, aanleg algemeen		ijzer	scrap	1		L: 3cm	
25	wp 1, aanleg algemeen		zink	munt	1	1941	D: 17 mm	oorlogsmunt
25	wp 1, aanleg algemeen	M02	koper (messing)	rekenpenning?	1	1705-1743	20 mm	schip durch gluck und kunst ICH /zon en maan RECHN PF IOH CONRADT HOGER
25	wp 1, aanleg algemeen		Brons	munt	1	1899	D: 19 mm	1 cent
25	wp 1, aanleg algemeen		koper	munt	1		D: 22 mm	zat oorsponkelijk dubbelgevouwen? Versleten

25	wp 1, aanleg algemeen	M01	lood	keurlood	1	16de eeuw	D: 28 mm	staat LEYDEN IN [HOLLAND] (Leiden oude 16de eeuwse spelling)
25	wp 1, aanleg algemeen		koper	knoop	1		D: 18 mm	
25	wp 1, aanleg algemeen		messing	indet	1			trechtervormig, afgebroken
34	algemeen		koper	nagel	1			
34	algemeen		brons	munt	1	1972	D: 17 mm	1 cent
34	algemeen		brons	munt	1	1878	D: 19 mm	1 cent
34	algemeen		brons	munt	1			1/2 cent
34	algemeen	M03	tin	miniatuur	1		L: >22 mm, B: 20 mm	miniatuurschep? Steel afgebroken, met een soort veerversiering
34	algemeen	M01	zilver	munt	1	1683	D: 16 mm	stuiver groningen en ommelanden gekroond wapen tussen 1 en S / GRON ET OML 1683
34	algemeen	M02	zilver	munt	1	1683-1587	D: 19 mm	2 stuiver Deventer leeuw met zwaard en pijlenbundel tussen 2 en S / DAVEN TRIA jaartal

Bijlage 7: Determinatielijst bouwkeramiek

Vnr	Complex	Complexdat.	BK	Vorm	Datering	n	Afmetingen	Opmerkingen
V017	uit kelder en uitbraak	1923		dakpan		1	ca 12 cm x 10 cm	verbrand, golfpan
V017	uit kelder en uitbraak	1923		wandtegel		1		
V017	uit kelder en uitbraak	1923		wandtegel	1700-1800	1		symmetrsich hoekdecor
V031	afwerken, S45	1450-1500		plavuis		1	>11,5 cm x > 11,5 cm x 3,5 cm	sterk verbrand aan weerszijden, iets minder op breuk

Bijlage 8: Determinatielijst glas

Vnr	Complex	Vorm	Typenr	Rand	Overig	Tot.	MAE	Objectdat.	Opmerkingen
V017	S28, uit kelder en uitbraak	jampot		0	1	1	1	ca 1930?	kleurloos, tekst op bodem: BETUWE TIEL
V017	S28, uit kelder en uitbraak	mosterdpot	gl-mos-1	0	1	1	1	1875-1950	kleurloos, 07-ven2
V017	S28, uit kelder en uitbraak	fles		1	0	1	1		groen, diam.:27 mm
V017	S28, uit kelder en uitbraak	fles		0	1	1	1		lichtgroen, diam.: 68 mm
V017	S28, uit kelder en uitbraak	fles		0	1	1	1		bruingroen
V017	S28, uit kelder en uitbraak	fles		0	4	4			lichtgroen, kleurloos
V017	S28, uit kelder en uitbraak	beker		1	0	1	1		kleurloos

Bijlage 9: Determinatielijst natuursteen

Vnr	Complex	Complexdat.	N	Materiaal	Vorm	Datering	n	Afmetingen	Opmerkingen
V006	dumplaag rand podium, S8	1300-1500	01	tefriet	maalsteen		1	16 cm x 11 cm x 3,5 cm	sterk verbrand aan weerszijden, beetje op breuk
V008	aanleg			tefriet	maalsteen		1	3,5 cm x 3 cm x 2,5 cm	
V008	aanleg			vuursteen	indet		1		mortelresten
V031	afwerken, S45			zandsteen			1	12 cm x 12 cm x 4,5 cm	sterk verbrand aan weerszijden
V031	afwerken, S45			zandsteen			1	12 cm x 6 cm x 2 cm	sterk verbrand aan weerszijden
V031	afwerken, S45			zandsteen			1	7 cm x 4 cm x 1,5 cm	
V027	afwerken, S41		01	kalksteen	vijzel	1300-1500?	1	10 cm x 12 cm x 3,5 cm dik, fragment	verbrand aan binnenzijde, beetje op breuk

Bijlage 10: Determinatielijst bot

Vnr	Complex	B(ondernummer)	Soort	Snij	Hak	Brand	Vraat	Pathologie	Individu	Opmerkingen
V001	dumplaag rand podium	B01	Medium tot groot zoogdier	x						aankoeksel

Bijlage 11: Botanisch onderzoek

Lies de Sitter Homans

Project 408
M05

Context:
Het monster is genomen uit een van de afvallagen ten zuiden van de zodenrand. S45, laag 8 uit profiel 10.

Vraagstellingen:
Zijn er verkoolde graankorrels in het monster aanwezig?
Zijn er nog andere zaden of plantenresten aangetroffen?
Zijn er resten aangetroffen die iets zeggen over een mogelijke datering.
Is er mogelijk sprake van brand?

Methode:
Het totale monster(3 liter) is eerst handmatig doorzocht.
Een deel (½ liter) is uitgespoeld over 3 zeven met 2 mm, 1mm en 0,5 mm maaswijdte.
De verschillende fracties zijn met behulp van een microscoop bekeken.

Algemene indruk:
Bij het handmatig doorzoeken twee grote botfragmenten , een stuk van een schouderblad (*scapula*) van een varken en een ribfragment van een rund.
Verder grote brokken stevig materiaal met harde bijna versteend lijkende brokken. Het overige materiaal bestaat uit klei met een asachtige indruk.

Verder:
In fractie 2 en 1 mm verbrande restjes van stengels, verkoolde zaden, mogelijk van granen of grasachtige. Ook aanwezig verkoolde zaden van o.a. *Eleocharis palustris* (gewone waterbies), *Hippuris vulgaris* (lidsteng) en *Carex spec*.(zegge).
Al deze zaden komen vermoedelijk van wilde planten uit de omgeving of zijn meegekomen tijdsens de oogst van het graan .
Verder in de fractie gevonden:
Enkele zeer kleine fragmenten vis /bot, 2 Fragmentjes eischaal en enkele kleine schelpen (zoetwater).
Veel klontjes klei, verbrande resten klei (roestige brokjes) en mogelijk huttenleem.

Conclusie:
Het aantal graankorrels en andere zaden is te gering om uitspraken te doen over menselijke consumptie.
Er zijn geen duidelijke aanwijzingen van brand. De grotere botten en ook de kleine vis/bot fragmenten zijn niet verbrand. De verbrande stengelresten duiden op schooning van graan.

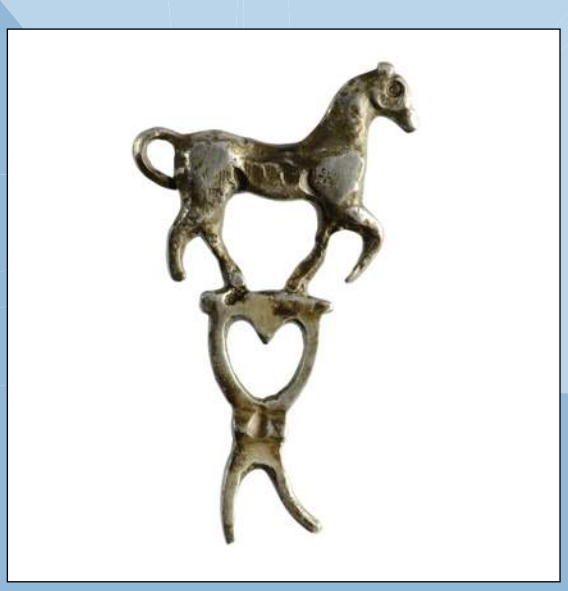

ISSN 2210-5364